

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання: заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ **М. М. Логвин**
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Організація рекреаційно-туристичної діяльності в
регіональних ландшафтних парках Полтавської області»**

*зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація»,
освітня програма «Туризм» ступеня магістр*

Виконавець роботи Чіп Людмила Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник д. геогр. н., доц. Шуканов Павло Васильович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКАХ.....	8
1.1. Сутність туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду.....	8
1.2. Особливості функціонування регіональних ландшафтних парків у структурі природно-заповідного фонду.	14
1.3. Теоретичні основи організації рекреаційно-туристичної діяльності та екологічного туризму.....	19
1.4. Зарубіжний та вітчизняний досвід організації туризму в об'єктах природно- заповідного фонду.....	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЛП ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	29
2.1. Природний та історико-культурний потенціал регіональних ландшафтних парків Полтавської області.....	29
2.2. Туристсько-рекреаційне використання РЛП.....	37
2.3. Перспективи туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду.....	42
2.4. Проблеми та перспективи туристсько-рекреаційного використання РЛП Полтавщини.....	44
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЛП.....	47
3.1. Обґрунтування пріоритетних напрямів диверсифікації туристичного продукту РЛП.....	47

3.2. Організаційні механізми оптимізації діяльності РЛП.....	52
3.3. Удосконалення туристсько-рекреаційного використання РЛП.....	54
3.4. Проєкт екологічного туру для РЛП «Диканський».....	57
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	79

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЗ біосферний заповідник

БС ботанічний сад

ДП дендрологічний парк

ЗП зоологічний парк

НПП національний природний парк

ПЗ природний заповідник

ПЗО природно-заповідний об'єкт

ПЗФ природно-заповідний фонд

ПП пам'ятка природи

РЛП регіональний ландшафтний парк

КМУ кабінет міністрів України

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку туристичної індустрії в Україні характеризується переорієнтацією попиту на екологічні та пізнавальні види відпочинку. В умовах глобалізації та урбанізації зростає потреба суспільства у відновленні фізичних і духовних сил в умовах збереженого природного середовища. Регіональні ландшафтні парки (РЛП), як категорія природно-заповідного фонду (ПЗФ), займають унікальну нішу, оскільки поєднують завдання охорони природи з рекреаційною діяльністю.

Для Полтавської області, яка володіє значним природно-ресурсним потенціалом, питання ефективного використання РЛП є стратегічно важливим. Проте на сьогодні існує дисбаланс між наявними ресурсами та рівнем їх туристичного освоєння. Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового обґрунтування шляхів оптимізації рекреаційно-туристичної діяльності, вирішення проблем функціонування парків та розробки механізмів диверсифікації їхнього туристичного продукту, що відображено у структурі даної роботи.

Питання використання природоохоронних територій для організації рекреаційно-туристичної діяльності розглядались у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Ю. Александрової, О. В. Аріон, Л. С. Безручко, Т. П. Безсмертнюк, О. О. Бейдика, В. І. Гетьмана, О. Ю. Дмитрука, М. М. Кукурудзи, О. О. Любіцевої, О. В. Міщенко, В. М. Петліна, Л. П. Царика, П. Л. Царика, М. Шеклі та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення організації рекреаційно-туристичної діяльності в регіональних ландшафтних парках Полтавської області.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

1. Розкрити сутність туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду та визначити основні форми рекреаційної діяльності.
2. Дослідити правові та управлінські аспекти функціонування регіональних ландшафтних парків у структурі ПЗФ.
3. Проаналізувати теоретичні основи екологічного туризму та вивчити зарубіжний і вітчизняний досвід організації туризму на природоохоронних територіях.
4. Оцінити природний та історико-культурний потенціал РЛП Полтавської області.
5. Здійснити аналіз сучасного стану, проблем та перспектив туристсько-рекреаційного використання парків регіону.
6. Обґрунтувати пріоритетні напрями диверсифікації туристичного продукту та запропонувати організаційно-економічні механізми оптимізації діяльності РЛП.
7. Розробити проєкт екологічного туру на прикладі одного із РЛП Полтавської області.

Об'єктом дослідження є процес організації рекреаційно-туристичної діяльності в межах територій природно-заповідного фонду.

Предметом дослідження є механізми, умови та перспективи розвитку рекреації і туризму в регіональних ландшафтних парках Полтавської області.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: *аналізу та синтезу* (для вивчення теоретичних засад та нормативно-правової бази), *порівняльно-географічний* (для аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду), *статистичний* (для оцінки туристичних потоків та потенціалу), *SWOT-аналіз* (для виявлення проблем та перспектив розвитку), а також *картографічний метод*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі рекреаційного потенціалу РЛП Полтавщини та розробці авторських пропозицій щодо удосконалення їх туристсько-рекреаційного використання. Зокрема, обґрунтовано конкретні напрями диверсифікації туристичного продукту, адаптовані до специфіки регіону.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані: адміністраціями регіональних ландшафтних парків, органами місцевого самоврядування та суб'єктами туристичної діяльності для планування рекреаційного навантаження, створення нових маршрутів та покращення організаційно-економічних показників діяльності парків, при формуванні стратегій розвитку туризму в регіоні; туристичними операторами для створення нових туристичних продуктів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи опубліковані у науковій статті: Почерніна Н. В., Петрова Н. О., Чіп Л. О. Організаційно-правові засади впровадження інноваційних моделей сталого туризму в процесі посткризового відновлення регіонів: компаративний аналіз української та європейської практики. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск № 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-31>.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (89 найменувань) та додатків.

У першому розділі розглянуто теоретико-методичні та правові засади організації туризму в об'єктах ПЗФ, у другому розділі проаналізовано ресурсний потенціал та сучасний стан використання РЛП Полтавської області, у третьому розділі запропоновано механізми оптимізації та напрями вдосконалення рекреаційно-туристичної діяльності.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКАХ

1.1. Сутність туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням попиту на рекреаційні послуги, що зумовлено урбанізацією, прискоренням темпу життя та підвищенням психоемоційних навантажень на людину. У цьому контексті природно-заповідний фонд (ПЗФ) виступає не лише як гарант збереження біологічного різноманіття, але і як безальтернативна ресурсна база для відновлення фізичних та духовних сил населення. Туристсько-рекреаційне використання територій ПЗФ є складним соціо-еколого-економічним процесом, який потребує глибокого теоретичного осмислення, чіткої термінологічної визначеності та науково обґрунтованої класифікації форм діяльності.

У науковому дискурсі поняття «рекреація» та «рекреаційна діяльність» розглядаються через призму різних дисциплін: географії, економіки, соціології, медицини та права. Фундаментальні дослідження у цій сфері здійснили такі вітчизняні вчені, як О.О. Бейдик, Н.В. Фоменко, О.О. Любіцева, В.І. Мазур та інші.

Згідно з підходами Н.В. Фоменко, рекреація (від лат. *recreatio* — відновлення) — це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної та спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза межами постійного проживання [67]. Автор наголошує на системному характері рекреації, виділяючи її демосферний (суб'єкт — людина з її потребами) та географічний (об'єкт — рекреаційні ресурси) блоки [67].

О.О. Бейдик розширює це тлумачення, визначаючи рекреаційну діяльність як комплексний аспект життєдіяльності людини, спрямований на відновлення та розвиток фізичних і духовних сил. Важливою характеристикою є те, що ця діяльність здійснюється у вільний від роботи час і має на меті не лише просте відтворення робочої сили, але й всебічний розвиток особистості [7, с. 8].

У правовому полі України дефініція рекреаційної діяльності закріплена у «Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України». Нормативний акт визначає її як діяльність, спрямовану на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом створення умов для загальнооздоровчого і пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, любительського та спортивного рибальства, полювання тощо [35].

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 9) легітимізує рекреаційне використання територій ПЗФ, встановлюючи, що вони можуть використовуватися в оздоровчих та інших рекреаційних цілях за умови додержання вимог охорони навколишнього природного середовища [43]. Це положення є ключовим, оскільки воно встановлює пріоритет природоохоронної функції над рекреаційною: використання ресурсів можливе лише в межах, що не загрожують цілісності природних комплексів.

У науковій літературі часто виникає дискусія щодо співвідношення понять «рекреація» і «туризм». Більшість дослідників (М.Б. Біржаков, О.О. Любіцева) сходяться на тому, що рекреація є ширшим родовим поняттям, яке охоплює будь-які види відновлювальної діяльності, тоді як туризм є однією з форм рекреації, що має специфічні ознаки:

1. Тимчасове переміщення – виїзд особи з місця постійного проживання на термін від 24 годин до одного року.
2. Відсутність оплачуваної діяльності – метою подорожі не може бути отримання прибутку в місці перебування.

3. Використання туристичної інфраструктури – споживання специфічного туристичного продукту.

Таким чином, у межах регіональних ландшафтних парків (РЛП) може здійснюватися як туризм (наприклад, багатоденний похід з ночівлею в наметі або на турбазі), так і короткочасна рекреація (прогулянка вихідного дня мешканців прилеглих населених пунктів без ночівлі), яка формально не підпадає під визначення туризму, але є важливою складовою рекреаційного природокористування.

Ефективне управління рекреаційними потоками в РЛП вимагає детальної класифікації видів діяльності. Систематизація дозволяє розробляти диференційовані режими охорони та планувати розвиток інфраструктури. Аналіз наукових джерел дозволяє виділити наступні класифікаційні ознаки.

1. За часовою ознакою та характером організації

Цей критерій є визначальним для планування рекреаційних навантажень, оскільки тривалість перебування відвідувачів прямо корелює з обсягом антропогенного впливу на екосистеми.

а) Короткочасна рекреація.

Щоденна – прогулянки, заняття спортом на свіжому повітрі (біг, велоспорт) мешканців населених пунктів, що межують з парком. Характерна для РЛП, інтегрованих у міське середовище, таких як РЛП «Знесіння» (Львів) або РЛП «Ялівщина» (Чернігів).

Щотижнева (вікенд) – виїзд на природу у вихідні дні. Це найбільш масова форма рекреації для парків, розташованих у зоні 1-2 годинної транспортної доступності від великих міст (наприклад, РЛП «Міжрічинський» поблизу Києва).

б) Тривала рекреація.

Відпусткова – передбачає перебування на території парку протягом тижня і більше. Реалізується через стаціонарні форми (проживання в санаторіях, базах

відпочинку, готелях у зоні стаціонарної рекреації) або маршрутні форми (багатоденні походи).

2. За мотивацією та метою діяльності.

Мотиваційний критерій визначає зміст рекреаційних занять та вимоги до ресурсної бази.

а) Лікувально-оздоровча рекреація. Базується на використанні природних лікувальних ресурсів (клімат, мінеральні води, грязі). Прикладом є РЛП «Слов'янський курорт», де рекреаційна діяльність тісно пов'язана з бальнеологічним лікуванням. В інших парках цей вид представлений кліматотерапією, фітотерапією, теренкурами.

б) Культурно-пізнавальна рекреація. Спрямована на задоволення інтелектуальних потреб, ознайомлення з природною та історико-культурною спадщиною. Реалізується через екскурсії, відвідування музеїв природи (наприклад, Музей лісового побуту в РЛП «Міжрічинський» [74]), етнографічних об'єктів (Гоголівські місця в РЛП «Диканський» [33]), археологічних пам'яток.

в) Спортивна рекреація. Охоплює активні види діяльності, що вимагають фізичного навантаження: пішохідний туризм (трекінг), водний туризм (сплави на байдарках, каяках), велосипедний туризм, лижний туризм, спортивне орієнтування.

г) Екологічна рекреація (екотуризм). Специфічний вид діяльності, метою якого є пізнання природи без завдання їй шкоди. Передбачає спостереження за птахами (б'ордвотчінг), фотополювання, волонтерську діяльність.

д) Розважальна рекреація. Включає пікніки, ігрові форми дозвілля, участь у фестивалях та святкуваннях. Цей вид діяльності потребує суворого регулювання та локалізації у спеціально відведених місцях (зонах регульованої рекреації), щоб уникнути засмічення та пожеж.

3. За способом пересування (транспортний критерій)

Вплив рекреації на довкілля значною мірою залежить від способу пересування відвідувачів.

а) Активні види. Пішохідний, велосипедний, лижний, водний (безмоторний), кінний. Ці види є найбільш екологічними та пріоритетними для територій ПЗФ. Наприклад, у НПП «Прип'ять-Стохід» популярними є водні маршрути на байдарках [28, с. 98-99].

б) Пасивні (технічні) види. Автомобільний, мотоциклетний, моторний водний транспорт. Використання приватного автотранспорту в межах РЛП, як правило, обмежується дорогами загального користування та під'їздами до спеціально обладнаних стоянок. Рух моторних човнів у період нересту та гніздування птахів суворо заборонений [54].

Узагальнимо класифікація основних видів рекреаційної діяльності в РЛП у вигляді таблиці (табл. 1.1.1.).

Центральною проблемою організації рекреації в ПЗФ є пошук балансу між задоволенням потреб відвідувачів та збереженням природи. Надмірне антропогенне навантаження призводить до рекреаційної дигресії — процесу погіршення стану природних комплексів під впливом рекреаційної діяльності. Стадії дигресії варіюються від незначних змін (ущільнення підстилки) до повної деградації екосистеми (зникнення трав'яного покриву, ерозія ґрунтів, всихання дерев) [68, с. 127-128].

Для запобігання цьому явищу застосовується концепція рекреаційної ємності території. Як зазначають дослідники [73, с. 151], рекреаційна ємність — це кількість відвідувачів, яку територія може прийняти протягом певного часу без шкоди для її природних компонентів та психологічного комфорту самих рекреантів. Розрахунок допустимих рекреаційних навантажень є обов'язковим етапом при розробці Проектів організації території РЛП та плануванні туристичних маршрутів.

Таблиця 1.1.1

Класифікація основних видів рекреаційної діяльності в РЛП (складено автором за [9])

Критерій	Види діяльності	Характеристика та приклади в РЛП
За організацією	Організована	Здійснюється туроператорами або адміністрацією парку (екскурсії екостежками, тури вихідного дня). Забезпечує контроль навантаження. Приклад: екскурсії в РЛП «Диканський».
	Самодіяльна	Самостійні подорожі окремих туристів або груп. Потребує розвитку інфраструктури маркування та інформаційного забезпечення.
За сезонністю	Цілорічна	Санаторне лікування, пізнавальні екскурсії до музеїв та візит-центрів.
	Сезонна	Літній пляжний відпочинок (РЛП «Кременчуцькі плавні»), зимовий лижний туризм, збирання грибів та ягід.
За ступенем впливу	Екстенсивна	Розосереджена діяльність з низькою щільністю рекреантів (прогулянки лісом).
	Інтенсивна	Концентрація відвідувачів на обмежених ділянках (пляжі, кемпінги, місця проведення фестивалів).

Отже, сутність туристсько-рекреаційного використання ПЗФ полягає у цілеспрямованому, науково обґрунтованому та лімітованому використанні рекреаційного потенціалу природних комплексів. Різноманітність форм і видів

рекреаційної діяльності дозволяє задовольнити широкий спектр потреб населення, однак їх реалізація в межах РЛП вимагає суворого дотримання режимів функціонального зонування та екологічних нормативів.

1.2. Особливості функціонування регіональних ландшафтних парків у структурі природно-заповідного фонду

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) займають особливе місце в ієрархії об'єктів природно-заповідного фонду України. Це категорія, яка, на відміну від природних заповідників, орієнтована не на повну консервацію природи, а на гармонійне поєднання охорони довкілля з рекреаційною діяльністю та традиційним господарюванням.

Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 3), РЛП належать до категорії об'єктів ПЗФ місцевого значення. Це визначає специфіку їхнього підпорядкування, фінансування та процедури створення. Якщо національні природні парки (НПП) створюються Указом Президента України, то РЛП організовуються рішеннями обласних рад [43].

Стаття 23 Закону визначає РЛП як природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою:

1. Збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів.
2. Забезпечення умов для організованого відпочинку населення [43].

На РЛП покладаються завдання збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, створення умов для ефективного туризму та відпочинку з додержанням режиму охорони, а також сприяння екологічній освітньо-виховній роботі [43].

Унікальною рисою РЛП, що відрізняє їх від багатьох інших категорій ПЗФ, є можливість їх створення без вилучення земельних ділянок у землевласників та землекористувачів. Ця норма (ст. 23 ЗУ «Про ПЗФ») дозволяє включати до складу парку значні території (ліси, водні об'єкти, агроландшафти), які продовжують перебувати у господарському використанні, але з певними обмеженнями.

Однак такий підхід породжує дуалізм в управлінні та потенційні конфлікти. Землекористувачі (наприклад, лісгоспи або аграрні підприємства) часто розглядають природоохоронні обмеження як перешкоду для своєї господарської діяльності. Як свідчить практика (зокрема, ситуація з РЛП «Надслучанський» або РЛП «Екопарк» [38]), відсутність чітко врегульованих відносин між адміністрацією парку та землекористувачами може призводити до ігнорування природоохоронного статусу, незаконних рубок та нецільового використання земель.

Для розмежування різних видів діяльності та забезпечення диференційованого режиму охорони, територія РЛП підлягає функціональному зонуванню. Згідно зі статтею 24 Закону України «Про ПЗФ», зонування проводиться з урахуванням вимог, встановлених для національних природних парків [43].

Виділяються чотири основні функціональні зони:

1. Заповідна зона. Ядро парку, де зберігаються найбільш цінні та вразливі природні комплекси. Тут забороняється будь-яка рекреаційна та господарська діяльність, що суперечить цільовому призначенню, порушує режим тиші або призводить до зміни природних комплексів. Дозволяються лише наукові дослідження та моніторинг.
2. Зона регульованої рекреації. Призначена для короткострокового відпочинку та оздоровлення населення, огляду мальовничих місць. У цій зоні дозволяється влаштування туристичних

маршрутів, екологічних стежок, оглядових майданчиків. Забороняються рубки головного користування, промислове рибальство та мисливство.

3. Зона стаціонарної рекреації. Призначена для розміщення об'єктів обслуговування відвідувачів: готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних баз. Це локації інтенсивного рекреаційного освоєння.

4. Господарська зона. Охоплює території, де ведеться господарська діяльність, знаходяться населені пункти, комунальні об'єкти, а також землі інших землевласників, включені до парку без вилучення. Діяльність тут спрямована на виконання завдань парку та забезпечення життєдіяльності місцевого населення, але з дотриманням екологічних норм [54].

Зонування закріплюється у Проєкті організації території РЛП, який є основним документом, що регламентує його розвиток [43].

Наприклад в РЛП Ялівщина (Чернігівська обл.) понад 55% території парку відносять до регульованої зони, тобто до звичного місця відпочинку і оздоровлення чернігівців та гостей міста. Стаціонарна зона за проєктом невелика – 0,05% території, де планується розміщення інфраструктури для туристів та відпочиваючих, наприклад, готелі, кемпінги, глемпінги тощо. Заповідній зоні, здійснюється збереження та відновлення цінних природних комплексів та об'єктів, відведено 11,7% території парку. У цій зоні дозволені тільки піші прогулянки. І майже 33 % території відносять до господарської зони, яка буде використана для подальшого розвитку та функціонування РЛП «Ялівщина» [75].

Закон України «Про ПЗФ» (ст. 12) передбачає, що управління РЛП здійснюється спеціальними адміністраціями, які очолюють керівники з відповідною екологічною або географічною освітою. До складу адміністрації мають входити наукові підрозділи, служби охорони, екологічної освіти та господарського обслуговування [43].

На практиці в Україні склалися дві моделі управління РЛП, які суттєво відрізняються за своєю ефективністю:

1. РЛП як юридична особа. Парк має статус комунальної установи, власний баланс, рахунки, печатку та штат працівників. Це найбільш ефективна модель, яка дозволяє проводити системну роботу з охорони, науки та рекреації. Прикладами таких успішних установ є РЛП «Диканський» [46] та РЛП «Кременчуцькі плавні» (Комунальна установа природно-заповідного фонду) [47]. Вони мають можливість надавати платні послуги, залучати гранти та вести господарську діяльність.

2. РЛП без створення юридичної особи. Парк існує «на папері», а охоронні зобов'язання покладені на землекористувачів або комунальні підприємства, для яких це не є профільною діяльністю. У таких випадках відсутня спеціальна адміністрація, штат охорони та науковців. Управління часто здійснюється структурними підрозділами ОДА або районних рад [38]. Така модель є вкрай неефективною, призводить до деградації природних комплексів, відсутності контролю та неможливості розвитку туристичної інфраструктури.

Проблема відсутності адміністрацій є системною. Як зазначають експерти [44], багато РЛП залишаються фактично безхазяйними, що унеможливорює виконання ними своїх функцій. Судова практика свідчить про численні випадки оскарження бездіяльності органів влади щодо створення адміністрацій та затвердження проєктів організації території [38].

Фінансування РЛП, як об'єктів місцевого значення, здійснюється переважно за рахунок місцевих бюджетів (обласних, районних, бюджетів громад). Згідно зі статтею 46 Закону «Про ПЗФ», кошти місцевих бюджетів спрямовуються на виконання заходів щодо охорони та розвитку парків [43].

Додатковими джерелами фінансування можуть бути:

- Кошти обласних фондів охорони навколишнього природного середовища.
- Власні надходження від надання платних послуг (екскурсії, рекреаційні послуги, реалізація сувенірів).
- Благодійні внески та гранти міжнародних організацій [43].

Однак залежність від місцевих бюджетів часто призводить до залишкового принципу фінансування, що стримує розвиток парків. Успішні РЛП активно працюють над диверсифікацією джерел доходів, розвиваючи платні послуги та співпрацюючи з донорами.

Важливим кроком у зміцненні фінансової бази РЛП стала Постанова КМУ №1335 від 28.12.2020 року, яка суттєво розширила перелік платних послуг [37].

Таблиця 1.2.1.

Дозволені види діяльності РЛП (складено за [37])

Категорія послуг	Дозволені види діяльності за Постановою КМУ №1335
Рекреаційні	Екскурсії, подорожі на електромобілях, човнах, байдарках, катання на лижах, відвідування мотузкових парків
Еколого-просвітницькі	Організація фестивалів, конференцій, семінарів, майстер-класів
Господарські	Реалізація меду, воску, садивного матеріалу, пиломатеріалів; озеленення територій
Комерційні	Використання емблеми парку, розміщення тимчасових споруд для торгівлі (кіосків).

Показово, що послугу полювання було повністю виключено з переліку дозволених платних послуг у 2021 році, що підкреслює перехід до гуманних та екологічно безпечних форм рекреації [37].

У структурі функцій РЛП соціальна складова є чи не найбільш виразною. Можливість задоволення потреб міського населення у відпочинку є пріоритетом для багатьох парків, розташованих поблизу великих агломерацій. Адміністрації парків зобов'язані організовувати рекламну та інформаційну діяльність, формуючи у рекреантів екологічну культуру.

Парки стають базою для: екологічного виховання молоді та студентів; наукових досліджень, спрямованих на відтворення природних ресурсів; розвитку зеленого туризму, що дає поштовх для місцевих ремесел та самозайнятості мешканців громад [53].

Таким чином, функціонування РЛП характеризується складним переплетінням правових, земельних та управлінських питань. Ключовим фактором успіху є наявність юридичного статусу, спеціальної адміністрації та затвердженого проєкту організації території, що дозволяє гармонізувати інтереси охорони природи з потребами рекреації та господарського розвитку регіону.

1.3. Теоретичні основи організації рекреаційно-туристичної діяльності та екологічного туризму

В умовах глобалізації та зростання антропогенного тиску на екосистеми, традиційні моделі масового туризму все частіше поступаються місцем альтернативним формам, серед яких провідну роль відіграє екологічний туризм. Для регіональних ландшафтних парків саме екотуризм є найбільш відповідною моделлю рекреаційного використання, що узгоджується з їхнім природоохоронним статусом.

Термін «екологічний туризм» (екотуризм) був вперше введений у науковий обіг мексиканським економістом та екологом Гектором Цебаллосом-Ласкурейном у першій половині 80-х років XX століття. Він визначив його як

«поєднання подорожі з екологічно чутливим ставленням до природи, що дає змогу поєднати радість знайомства і вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їхньому захисту» [23, с. 147].

Згодом це поняття було доповнене та уточнене міжнародними організаціями. Міжнародне товариство екотуризму (The International Ecotourism Society — TIES) визначає екотуризм як «відповідальну подорож до природних територій, яка сприяє збереженню навколишнього середовища, підтримує добробут місцевого населення та включає елемент освіти» [87].

Всесвітня туристична організація (UNWTO) розглядає екотуризм як форми туризму, основною мотивацією яких є спостереження та прилучення до природи, що сприяють її збереженню.

В українській науці вагомий внесок у розробку теорії екотуризму зробили О.Ю. Дмитрук, О.О. Любіцева, О.В. Міщенко та інші. О.Ю. Дмитрук трактує екотуризм як інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами, туроператорами, природним середовищем та місцевими громадами, що реалізується через екологізацію всіх видів діяльності. О.О. Любіцева акцентує увагу на ресурсному аспекті, визначаючи екотуризм як напрям, що ґрунтується на максимізації використання природно-рекреаційних благ та спрямований на еколого-просвітницьку діяльність [63].

Екологічний та освітній туризм є наріжним каменем діяльності РЛП, оскільки він поєднує пізнавальну, оздоровчу та природоохоронну функції. Прокладання та облаштування мережі екологічних стежок та маршрутів є критично важливим для ознайомлення населення з природними комплексами парку. На рис. 1.3.1 наведено типи екологічних стежок.

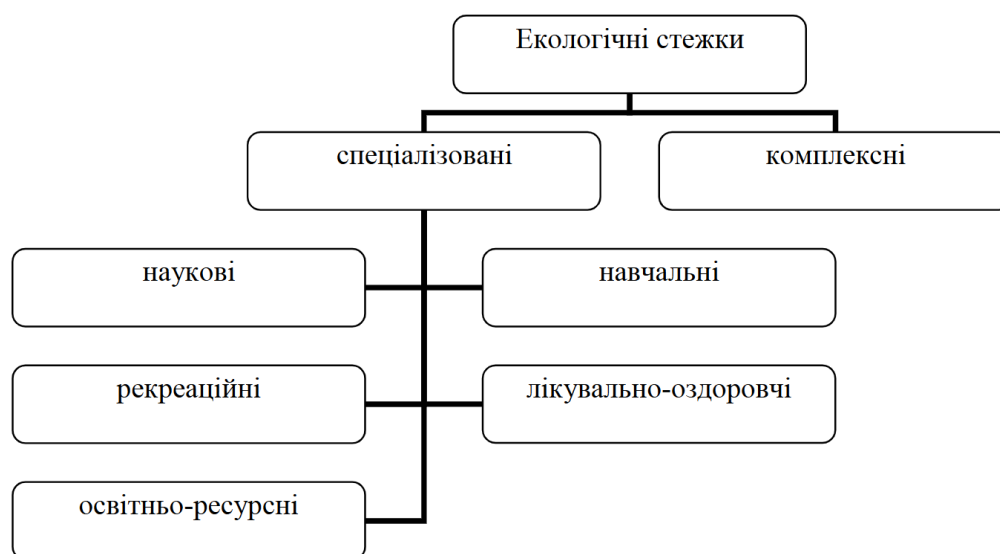

Рис. 1.3.1. Типи екологічних стежок [12, с. 11]

На відміну від звичайного відпочинку на природі, екотуризм базується на чіткій системі принципів, дотримання яких є обов'язковим для віднесення туристичної діяльності до категорії «екологічної». Аналіз робіт [87] дозволяє виділити наступні фундаментальні принципи:

1. Природоорієнтованість. Головним об'єктом інтересу є збережене природне середовище, дикі ландшафти, флора і фауна.
2. Екологічна стійкість (Sustainability). Туристична діяльність не повинна призводити до деградації ресурсів. Використовуються технології, що мінімізують вплив (сонячна енергія, управління відходами, екологічний транспорт).
3. Екологічна освіта та інтерпретація. Невід'ємною складовою турпродукту є пізнавальний елемент — екскурсії, інформаційні стенди, візит-центри, що формують екологічну свідомість відвідувачів.
4. Сприяння збереженню біорізноманіття. Частина доходів від туризму повинна спрямовуватися на фінансування природоохоронних заходів.

5. Залучення місцевих громад. Екотуризм має приносити економічну вигоду місцевому населенню (створення робочих місць, продаж місцевої продукції), що мотивує їх до збереження природи.

6. Мінімізація негативного впливу. Регулювання туристичних потоків, дотримання правил поведінки, зонування території.

В умовах регіональних ландшафтних парків екотуризм виконує три взаємопов'язані групи функцій:

- Природоохоронна – запобігання браконьєрству через присутність організованих туристів, фінансування біотехнічних заходів, моніторинг стану екосистем.
- Економічна – створення альтернативних джерел доходу для парку та регіону, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій.
- Соціальна – задоволення рекреаційних потреб населення, оздоровлення, патріотичне виховання, збереження історико-культурної спадщини [27, с. 157].

Організація рекреаційно-туристичної діяльності в РЛП вимагає системного підходу, який включає кілька етапів:

1. Оцінка ресурсно-рекреаційного потенціалу. Проведення інвентаризації природних та історико-культурних об'єктів, оцінка їхньої атрактивності та доступності. Важливим є визначення рекреаційної ємності ландшафтів.

2. Планування та проектування. Розробка Проєкту організації території, виділення функціональних зон, проектування мережі туристичних маршрутів та екологічних стежок.

3. Створення інфраструктури. Облаштування маркованих стежок, оглядових майданчиків, місць для відпочинку, візит-центрів, інформаційних стендів. Важливо, щоб інфраструктура була вписана в ландшафт і виготовлена з природних матеріалів.

4. Формування туристичного продукту та маркетинг. Розробка екскурсійних програм, турів, квестів. Створення бренду парку, просування через веб-сайти та соціальні мережі.

5. Управління та моніторинг. Забезпечення безпеки туристів, контроль за дотриманням правил, моніторинг впливу рекреації на природу, зворотний зв'язок з відвідувачами [73, с. 151].

Ефективна реалізація цих засад дозволяє перетворити РЛП з пасивних об'єктів охорони на активні центри сталого розвитку регіонів.

1.4. Зарубіжний та вітчизняний досвід організації туризму в об'єктах природно-заповідного фонду

Вивчення міжнародного досвіду управління природоохоронними територіями дозволяє ідентифікувати ефективні моделі, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Особливий інтерес становить досвід європейських країн, зокрема Франції та Польщі, де система регіональних парків має розвинену інституційну структуру та успішно поєднує охорону природи з розвитком туризму.

Французька модель Регіональних природних парків (Parcs Naturels Régionaux - PNR) визнана однією з найуспішніших у світі. Станом на 2022 рік у Франції функціонує 58 PNR, що охоплюють понад 16% території країни та близько 4700 муніципалітетів [85]. Ці парки створюються на територіях з крихкою рівновагою та багатим природним і культурним спадком.

Ключові елементи моделі PNR:

1. Договірна основа управління (Хартія): Діяльність парку регламентується не жорсткими державними заборонами, а Хартією (La Charte). Це стратегічний документ, що розробляється на 15 років (раніше на 12) у процесі тривалих консультацій між усіма стейкхолдерами: комунами,

департаментами, регіоном та державою. Хартія визначає цілі розвитку, зобов'язання сторін щодо охорони ландшафтів та підтримки економіки [80]. Підписання Хартії є добровільним актом, що забезпечує високу легітимність парку в очах місцевої громади.

2. Організаційна структура «Syndicat Mixte». Управління парком здійснює спеціальний орган — Змішаний синдикат (Syndicat Mixte). Це форма міжмуніципального співробітництва, до якої входять представники різних рівнів влади (від місцевого до регіонального). Така структура дозволяє акумулювати фінансові ресурси з різних бюджетів та координувати дії на великій території.

3. Територіальний брендинг. PNR активно використовують колективний бренд «Valeurs Parc naturel régional» («Цінності регіонального природного парку»). Цим знаком маркуються місцеві продукти (сири, вина, ремісничі вироби) та туристичні послуги (готелі, екскурсії), які відповідають критеріям екологічності та автентичності. Це створює економічні стимули для місцевого бізнесу підтримувати діяльність парку [76].

4. Сталий туризм. Парки роблять ставку на «м'який» туризм (slow tourism), агротуризм, гастрономічні тури та пізнавальний відпочинок. Широко впроваджується Європейська хартія сталого туризму [78].

Досвід Польщі – Ландшафтні парки (Parki Krajobrazowe). Польський досвід є релевантним для України через спільне пострадянське минуле та схожість природних умов. У Польщі функціонує розгалужена мережа з 125 ландшафтних парків, які займають понад 8% території країни.

Особливості функціонування:

1. Управлінська централізація на рівні воєводств. Парки часто об'єднуються в єдині структури на рівні воєводства — «Zespoły Parków Krajobrazowych» (Об'єднання ландшафтних парків). Це дозволяє

оптимізувати адміністративні витрати, проводити єдину кадрову та інформаційну політику [83].

2. Акцент на екологічну освіту. Одним з пріоритетних завдань є екоосвіта. Парки створюють центри екологічної освіти, «зелені школи», розробляють спеціальні програми для дітей та молоді (наприклад, проєкт «Edukacja dla Przyrody») [89].

3. Інфраструктурний розвиток. Активно розбудовується інфраструктура для активного туризму: оглядові вежі, марковані велосипедні та пішохідні маршрути, освітні стежки. Фінансування здійснюється як з місцевих бюджетів, так і за рахунок грантів ЄС та національних фондів охорони довкілля [82].

В Україні, попри системні проблеми (недостатнє фінансування, правова невизначеність), існують приклади успішної організації рекреаційної діяльності в РЛП, які демонструють потенціал цієї категорії ПЗФ.

РЛП «Міжрічинський» (Чернігівська область). Це один з найбільших (понад 100 тис. га) та найуспішніших парків. Успіх парку базується на активній позиції менеджменту та співпраці з громадськістю. Тут створено розгалужену мережу екологічних стежок («Журавлина», «Поліська», «Бондарівське болото»), які обладнані настилами, інформаційними стендами та місцями для відпочинку [49]. Парк пропонує унікальні екскурсії (спостереження за цвітінням орхідей, гон лосів), має власний Музей лісового побуту та активно співпрацює з туристичними клубами Києва, забезпечуючи стабільний потік відвідувачів.

РЛП «Диканський» (Полтавська область) – приклад ефективного використання історико-культурного бренду. Парк інтегрує природні об'єкти (Бузковий гай, Кочубеївські дуби) з культурною спадщиною (Гоголівські місця, історичні пам'ятки Диканьки). Наявність юридичного статусу та адміністрації дозволяє надавати платні послуги, проводити фестивалі («Пісні Бузкового гаю») та підтримувати інфраструктуру в належному стані [46].

РЛП «Кременчуцькі плавні» (Полтавська область) – парк спеціалізується на водному туризмі та екологічній освіті. Розташування у заплаві Дніпра визначає специфіку рекреації: прогулянки на човнах, спостереження за птахами, любительське рибальство. Парк є важливою складовою екологічної мережі та виконує функцію «зелених легень» для промислового Кременчука [52].

РЛП «Знесіння» (Львів). Унікальний приклад парку в урбанізованому середовищі. Адміністрація активно співпрацює з міською владою та міжнародними донорами для реалізації проєктів благоустрою (очищення ставків, створення «стежок здоров'я»). Парк виконує важливу соціальну функцію, забезпечуючи рекреацію для мешканців Львова [53].

РЛП «Краматорський» (Донецька область). До початку активних бойових дій парк демонстрував високий рівень розвитку. Було створено сучасний візит-центр, міні-зоопарк, вольєрний комплекс, марковані маршрути («Лісова казка»). Парк став центром екологічного виховання та рекреації для великої промислової агломерації [51].

Узагальнимо викладене в табл. 1.4.1.

Таблиця 1.4.1.

Порівняльна характеристика моделей управління РЛП

Характеристика	Модель Франції (PNR)	Модель Польщі (Parki Krajobrazowe)	Модель України (РЛП)
Основа створення	Хартія (договір громад)	Розпорядження воєводства	Рішення обласної ради
Управління	Змішаний синдикат (Syndicat Mixte)	Дирекція парків воєводства	Спеціальна адміністрація або землекористувач

Фінансування	Багатоканальне (комуни, регіон, держава)	Бюджет воєводства, гранти	Місцевий бюджет, власні кошти
Брендинг	Колективний бренд «Valeurs Parcs»	Локальні бренди	Відсутній або локальний
Основний фокус	Сталий розвиток території	Охорона ландшафту та освіта	Охорона природи та рекреація

Зарубіжний досвід свідчить, що успішний розвиток РЛП можливий лише за умови надання їм реальних повноважень, фінансової автономії та залучення місцевих громад до управління через механізми партнерства.

Висновки до першого розділу

У першому розділі магістерської роботи здійснено комплексний аналіз теоретичних та правових засад організації рекреаційно-туристичної діяльності в регіональних ландшафтних парках. За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. Рекреаційна діяльність у межах природно-заповідного фонду визначена як законодавчо регламентований вид природокористування, спрямований на відновлення життєвих сил людини. Вона класифікується за часовими (короткочасна/тривала), мотиваційними (оздоровча, пізнавальна, спортивна, екологічна) та просторовими ознаками. Для РЛП, як поліфункціональних об'єктів, найбільш відповідними формами є екологічний туризм та короткострокова рекреація вихідного дня, що дозволяє поєднати масовий попит з вимогами охорони природи.

2. Функціонування РЛП регулюється нормами екологічного, земельного та адміністративного права. Згідно зі статтею 23 Закону

України «Про природно-заповідний фонд України», РЛП є природоохоронними рекреаційними установами, що створюються з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, створення умов для ефективного туризму та сприяння екологічній освіті. РЛП є унікальною категорією ПЗФ місцевого значення, особливістю якої є можливість функціонування без вилучення земель у користувачів. Правовий режим базується на функціональному зонуванні території (заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська зони), що дозволяє диференціювати антропогенне навантаження. Однак, критичною проблемою залишається відсутність у значної частини парків статусу юридичної особи та спеціальних адміністрацій, що призводить до неефективного управління та «паперового» існування об'єктів.

3. В основу організації рекреаційно-туристичної діяльності в РЛП покладено концепцію екологічного туризму, яка базується на принципах природоорієнтованості, екологічної стійкості, освіти та залучення місцевих громад. Ключовим інструментом планування є визначення рекреаційної ємності ландшафтів, що дозволяє запобігти рекреаційній дигресії екосистем.

4. Аналіз досвіду Франції (модель PNR, Хартії, брендинг) та Польщі (централізація на рівні регіонів, освітні мережі) демонструє ефективність контрактних моделей управління та фінансової децентралізації. Український досвід є строкатим: наявні успішні приклади (РЛП «Міжрічинський», «Диканський»), які демонструють високий рівень розвитку інфраструктури та екоосвіти завдяки активному менеджменту. Водночас, більшість парків потребують впровадження європейських підходів до управління, зокрема створення дієвих адміністрацій, розробки стратегій розвитку та механізмів співпраці з місцевими громадами.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЛП ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

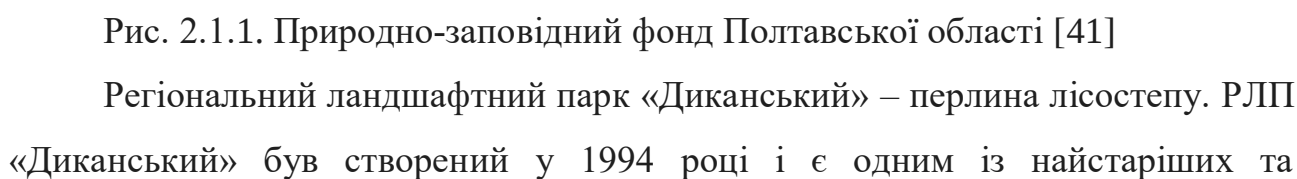
2.1. Природний та історико-культурний потенціал регіональних ландшафтних парків Полтавської області

Оцінка природного та історико-культурного потенціалу регіональних ландшафтних парків є стратегічно важливим завданням, оскільки саме цей потенціал формує фундаментальну основу для будь-якої рекреаційної та туристичної діяльності. Він визначає види сталого туризму, які можуть розвиватися на території, не завдаючи шкоди унікальним екосистемам та об'єктам культурної спадщини.

Полтавська область, розташована в центральній частині України в межах лісостепової зони, володіє потужним природно-ресурсним потенціалом, який є фундаментом для розвитку рекреаційної та туристичної діяльності. Ключовими елементами екологічної мережі регіону та основними об'єктами для розвитку екологічного туризму є регіональні ландшафтні парки (РЛП). Ця категорія природно-заповідного фонду (ПЗФ) поєднує в собі завдання охорони біорізноманіття з організацією відпочинку населення, що робить їх стратегічно важливими об'єктами в системі сталого розвитку регіону. Станом на поточний період мережа РЛП області включає такі знакові об'єкти, як «Диканський», «Кременчуцькі плавні», «Нижньоворсклянський» та «Гадяцький», кожен з яких характеризується унікальними ландшафтними, флористичними та історико-культурними особливостями (табл. 2.1.1).

Всі РЛП були створені відповідними рішеннями Полтавської обласної ради. Далі охарактеризуємо кожен із них.

Назва	Площа (га)	Дата створення	Район	Громада
Гадяцький	12803.3	2011.12.07	Миргородський	Краснолуцька, Великобудищанс ька, Гадяцька, Лютенська
Диканський	11945	1994.10.27	Полтавський	Диканьська
Кагамлицький	28.2	2013.02.28	Кременчуцький	Кременчуцька
Кременчуцькі плавні	5080	2001.07.12	Кременчуцький	Кам'янопотоківсь ка, Кременчуцька
Нижньо- ворсклянський	23200	2002.12.24	Полтавський	Кобеляцька

Регіональний ландшафтний парк «Диканський» – перлина лісостепу. РЛП «Диканський» був створений у 1994 році і є одним із найстаріших та

найвідоміших об'єктів ПЗФ області. Розташований у північно-східній частині Полтавщини, він займає площу 11945 га і є класичним прикладом лісостепового ландшафту, де поєднуються широколисті ліси, розлогі луки та степові ділянки [46].

Рельєф парку відзначається значною розчленованістю, що надає йому високої естетичної цінності. Глибокі балки, яри та схили долини річки Ворскла формують мальовничі краєвиди, які приваблюють туристів та художників. Геологічною пам'яткою природи місцевого значення є «Фесенкові горби» – унікальні виходи пісковиків, вкриті сосновим лісом, які створюють ілюзію гірського ландшафту серед рівнини. Цей об'єкт є важливим для геологічного туризму та освітніх екскурсій.

Рослинний покрив парку репрезентує типову лісостепову флору. Основу лісових масивів складають діброви, де домінує дуб звичайний, а також поширені клен, ясен, липа. Унікальним об'єктом є пам'ятка природи загальнодержавного значення «Парасоцький ліс» – один із небагатьох збережених масивів пралісового типу, де вікові дерева та недоторканий ґрунтовий покрив дозволяють проводити глибокі наукові дослідження та екологічні спостереження.

Особливе місце в структурі парку займає ботанічна пам'ятка природи «Бузковий гай». Закладений у кар'єрі глибиною до 5 метрів на початку XIX століття за ініціативи В.П. Кочубея, цей гай площею 2 га став візитівкою Диканьки. Під час цвітіння бузку він перетворюється на центр масового паломництва туристів, що створює значне пікове навантаження на інфраструктуру, але водночас є потужним інструментом популяризації парку [60, с. 267].

Іншим дендрологічним феноменом є «Ялиновий гай» – штучне насадження ялини європейської, яке демонструє можливості інтродукції

хвойних порід у лісостеповій зоні. Цей об'єкт створює особливий мікроклімат і є популярним місцем для прогулянок.

Найвідомішим природним об'єктом парку є «Кочубеївські дуби» – залишки стародавньої діброви, вік яких оцінюється у 600-800 років. Збереглися чотири дерева-велетні висотою 20-22 метри та діаметром стовбура 150-180 см. Ці дерева мають не лише природну, а й меморіальну цінність, оскільки пов'язані з історією роду Кочубеїв та подіями, описаними О.С. Пушкіним у поемі «Полтава». Легенди свідчать, що саме під цими дубами зустрічалися Мотря Кочубей та гетьман Іван Мазепа [16].

Туристичний потенціал РЛП «Диканський» неможливо розглядати окремо від історичної спадщини. Диканька протягом століть була родовим гніздом князів Кочубеїв, які перетворили її на центр культури та господарства. Хоча розкішний палацовий комплекс був втрачений, збереглися архітектурні домінанти: Тріумфальна арка (1820 р.), Миколаївська церква з усипальницею Кочубеїв та Троїцька церква [6].

Рис. 2.1.2. дає уявлення про зосередження природних та культурно-історичних пам'яток в межах Диканського РЛП.

Тісний зв'язок території з життям і творчістю Миколи Гоголя надає їй світового значення. Описи природи Диканьки у його творах є своєрідним літературним путівником, який приваблює шанувальників літератури. Нещодавні археологічні знахідки, зокрема залишки печерного монастиря початку XVII століття (система з восьми печер), відкривають нові перспективи для розвитку релігійного та історичного туризму.

Регіональний ландшафтний парк «Кременчуцькі плавні» – водний світ Придніпров'я. Створений у 2001 році РЛП «Кременчуцькі плавні» площею 5080 га розташований у південній частині області, охоплюючи акваторію Кам'янського водосховища та заплаву Дніпра. Цей парк є унікальним резерватом

водно-болотних угідь, які збереглися в умовах інтенсивного гідробудівництва на Дніпрі [47].

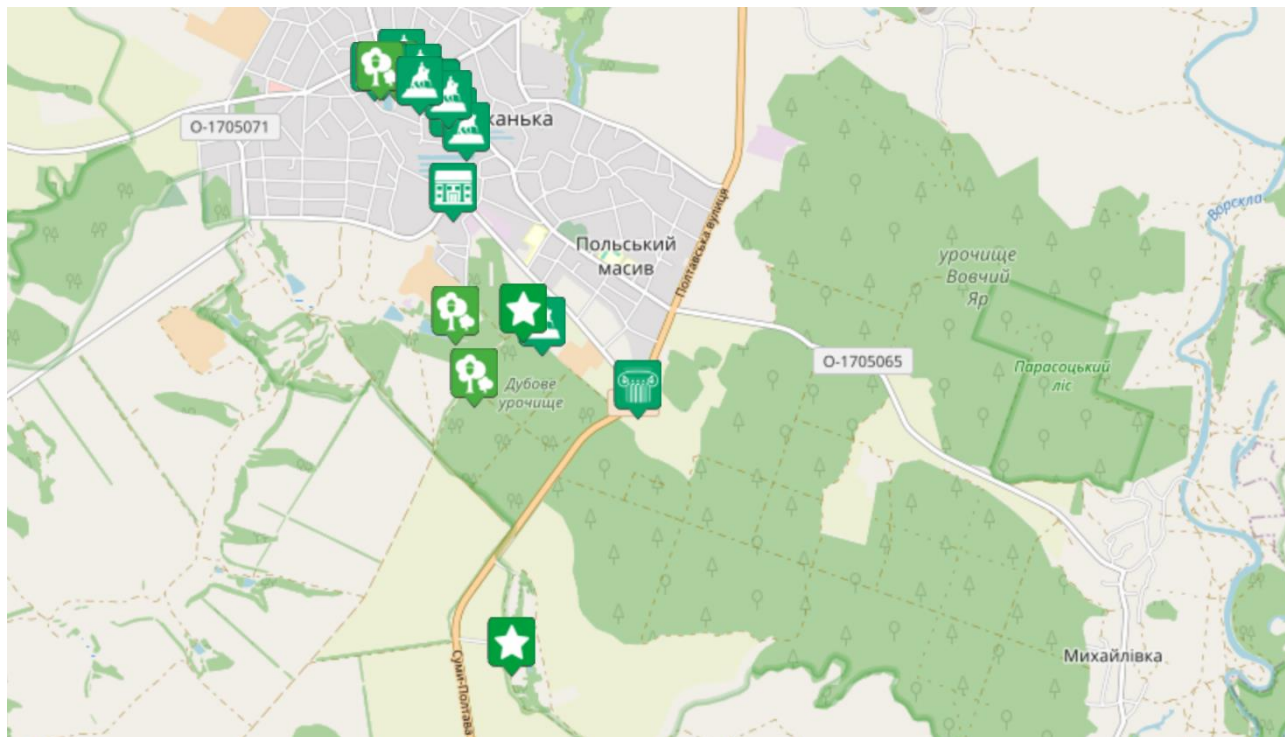

Рис .2.1.2. Пам'ятки Диканського РЛП [33]

Територія РЛП «Кременчуцькі плавні» розташована в межах південно-західного борту Дніпровсько-Донецької западини та Українського кристалічного масиву. Породи кристалічного щита, такі як граніти, діорити, мігматити та діабазы, виходять на поверхню в районі міст Кременчук та Горішні Плавні. Ландшафт парку сформований переважно четвертинними відкладами, що включають лес та лесовидні суглинки.

Згідно з проєктом організації території, в межах парку виділено три основні типи ландшафтів:

1. Акваторія р. Дніпро (без островів).
2. Заплавна тераса р. Дніпро (з островами), де чітко простежуються приуслова, центральна та притерасна частини.

3. Надзаплавна (друга) тераса р. Дніпро, представлена піщаною ареною.

Територія парку являє собою складну систему островів, проток (стариць), озер та заплавних лісів. Це так звані «плавні» – екосистеми, що характеризуються високою біологічною продуктивністю. Флора парку налічує 603 види вищих судинних рослин, що належать до 98 родин. Переважають трав'яні рослини (87,7%), що є типовим для заплавних лук та боліт.

Созологічна цінність флори є надзвичайно високою: виявлено 22 рідкісних види, серед яких сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), водяний горіх (*Trapa natans*) – види, що охороняються Червоною книгою України та міжнародними конвенціями. На острові Динька знайдено популяції півників сибірських (*Iris sibirica*) та винограду лісового, що є реліктами для цього регіону [10, с. 7].

Фауністичний комплекс парку налічує близько 220 видів хребетних. Орнітофауна є найбагатшою групою, оскільки плавні слугують ключовим місцем гніздування та зупинки під час міграцій для водоплавних птахів. Тут зустрічаються великі колонії чапель, крячків, мартинів, а також рідкісний хижак – орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). [10, с. 8].

Острови парку – Шеламай, Динька, Зелений, Фантазія – є природними оазами, доступними переважно водним транспортом. Острів Динька має цікаву антропогенну історію: гранітні брили, що виступають з води поблизу нього, є залишками дніпровських порогів («забор»), які у ХІХ столітті підривали для покращення судноплавства. Будинки на острові колись належали робітникам, які виконували ці роботи. Сьогодні ці камені слугують місцем відпочинку для птахів і є популярним об'єктом для фототуризму.

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Білецьківські плавні», що входить до складу парку, зберігає палеорусло Дніпра – свідцтво геологічної історії річки, де ландшафт залишається малотрансформованим людиною.

Регіональний ландшафтний парк «Нижньоворсклянський»: простір води і степу. РЛП «Нижньоворсклянський», створений у 2002 році, є найбільшим за площею об'єктом ПЗФ області (23200 га). Він охоплює пониззя річки Ворскла від с. Правобережна Сокілка до гирла, включаючи частину акваторії Кам'янського водосховища [55].

Парк характеризується поєднанням трьох типів екосистем: водних, лісових та степових. Як зазначає Н. О. Смоляр, це найбільша природно-заповідна територія Полтавської області — 23 200 га, з яких 70% — це вода, річка Ворскла [21]. Водні екосистеми домінують, займаючи майже 17 тис. га, що визначає гідрологічну специфіку парку. Лісові масиви представлені заплавними дібровами, в'язово-дубовими лісами та сосновими насадженнями на піщаних терасах. Степові ділянки, особливо на схилах правого берега Ворскли, є місцем зростання рідкісної ксерофітної флори.

Бріофлора (мохи) парку є предметом спеціальних наукових досліджень і налічує 96 видів, що свідчить про сприятливі екологічні умови та високе мікробіотопічне різноманіття. Серед судинних рослин виявлено 901 вид, з яких 19 занесено до Червоної книги України. Це робить парк одним із центрів фіторізноманіття Лівобережного Лісостепу [55].

Однією з найвизначніших геоморфологічних пам'яток парку є «Зміїна гора» — стрімке підвищення на березі Ворскли, з якого відкривається панорамний вид на дельту річки та острови. Це місце є популярною оглядовою точкою та об'єктом легенд.

Адміністративно-науковий центр парку розташований у с. Лучки в історичній будівлі — колишньому маєтку графа Толстолузова. Будівлі понад 120 років, вона є зразком архітектури початку ХХ століття і додає парку історичного шарму. Раніше тут функціонував біостаціонар педагогічного університету, що заклало традиції наукових досліджень на цій території [21].

Регіональний ландшафтний парк «Гадяцький» – мозаїка ландшафтів. РЛП «Гадяцький» (площа 12803,3 га) представляє природу долини річки Псел. Його особливістю є мозаїчна територіальна структура, що включає кілька розрізнених кластерів. Це створює певні виклики для управління, але дозволяє охопити охороною різноманітні урочища.

Флора парку налічує 113 раритетних видів, що становить значну частку флористичного багатства регіону. Біоморфологічна структура флори, де переважають кореневищні рослини (40%), свідчить про стабільність рослинних угруповань. Тут зростають види, занесені до Червоної книги України: сон чорніючий (*Pulsatilla pratensis*), ковила пірчаста (*Stipa pennata*), які є індикаторами збережених степових екосистем [69, с. 97].

Урочище «Гадяцький бір» та інші лісові масиви парку виконують важливі водоохоронні та ґрунтозахисні функції. Наявність джерел, зокрема «Княжа криниця», додає території бальнеологічного потенціалу [58, с.39].

Таблиця 2.1.2

Порівняльна характеристика природного потенціалу РЛП Полтавської області

Показник	РЛП «Диканський»	РЛП «Кременчуцькі плавні»	РЛП «Нижньоворсклянський»	РЛП «Гадяцький»
Площа, га	11 945	5 080	23 200	12 803,3
Основний тип ландшафту	Лісостеповий діброви, балки, луки	Заплавний: острови, протоки, плавні	Комплексний: дельта річки, степові схили, лісостепові та листяні ліси	Долинно-терасовий: лісостепові та листяні ліси

Ключові гідрологічні об'єкти	р. Ворскла Троянівське вдсх.	р. Дніпро Кам'янське вдсх., о. Динька	р. Ворскла Кам'янське вдсх. о. Вишняки	р. Псел, Грунь
Знакові природні пам'ятки	Кочубеївські дуби, Бузковий гай Парасоцький ліс	Гранітні реліктові пороги, Шеламай	Зміїна гора заказник о «Лучківський»	Урочище «Гадяцький бір», «Княжа криниця»
Кількість видів флори	>500	603	901	>800
Історико-культурні домінанти	Спадщина Кочубеїв, М. Гоголь	Історія гідробудівництва, а, козацькі переправи	Маєток Толстолузова, археологія	Гетьманська столиця, Леся Українка

Аналіз природного та історико-культурного потенціалу свідчить, що РЛП Полтавщини володіють усіма необхідними ресурсами для розвитку різнопланового туризму. Поєднання унікальних ландшафтів, багатого біорізноманіття та історичних пам'яток створює ефект синергії, який може бути використаний для формування конкурентоспроможного туристичного продукту.

2.2. Туристсько-рекреаційне використання РЛП

Туристсько-рекреаційне використання РЛП Полтавської області базується на принципах зонування території, що дозволяє розмежувати ділянки суворої охорони та зони рекреації. Відповідно до законодавства, в межах РЛП виділяються зони регульованої та стаціонарної рекреації, де дозволяється облаштування туристичних маршрутів, екологічних стежок та місць відпочинку.

Рівень розвитку рекреаційної інфраструктури в парках є нерівномірним і залежить від фінансування, менеджменту та географічного положення.

РЛП «Кременчуцькі плавні». Цей парк має чітке функціональне зонування: заповідна зона (3260 га), зона регульованої рекреації (1818,5 га) та господарська зона (1,5 га). Висока частка рекреаційної зони обумовлена розташуванням у межах Кременчуцької агломерації. Рекреаційна ємність парку є значною: розрахунки показують, що максимальне навантаження може скласти майже 300 тисяч осіб за теплий сезон [47].

Інфраструктурним проривом для парку стало відкриття у 2023-2024 роках першої екологічної стежки в межах міста Кременчук – «Знайомство з РЛП Кременчуцькі плавні». Стежка, розташована на вулиці Чумацький шлях (район Крюків), обладнана інформаційними стендами, які розповідають про флору та фауну плавнів. Особливістю стежки є наявність інтерактивних природоохоронних об'єктів: «готелів для комах» (insect hotels) та будиночків для кажанів. Ці об'єкти виконують подвійну функцію: підтримують біорізноманіття урбанізованої території та слугують наочним посібником для екологічної освіти молоді [32].

РЛП «Нижньоворсклянський». У цьому парку зона регульованої рекреації є найбільшою серед усіх РЛП області – понад 12 тис. га, а зона стаціонарної рекреації займає близько 5 тис. га. [59]. Це свідчить про стратегічну орієнтацію на масовий відпочинок, зокрема водний. Центром інфраструктури є адміністративно-науковий комплекс у с. Лучки. Тут функціонує музей природи, є приміщення для проведення семінарів та конференцій. Територія обладнана місцями для кемпінгу, однак їх кількість недостатня для пікового сезону. Важливим елементом є мережа спостережних пунктів для орнітологів-аматорів, оскільки парк є ключовою орнітологічною територією.

РЛП «Диканський». Інфраструктура парку зосереджена навколо основних туристичних магнітів. Біля Кочубеївських дубів та Бузкового гаю облаштовані

місця для відпочинку, встановлені інформаційні щити та вказівники. Проте, загальний стан інфраструктури потребує модернізації. Відсутність сучасного візит-центру, який би акумулював туристичні потоки та надавав комплексні послуги, є суттєвим недоліком. Проблема ускладнюється браком персоналу: 12 тисяч гектарів обслуговують лише 9 співробітників, що фізично унеможливляє якісне утримання всієї території та контроль за рекреантами [6].

Екскурсійна діяльність є основним видом організованого туризму в РЛП. Парки пропонують різноманітні маршрути, які задовольняють інтереси різних цільових аудиторій. Ці маршрути обладнані інформаційними стендами, зонами відпочинку та фотозонами, роблячи відвідування парків пізнавальним і комфортним для гостей.

1. Пішохідні екологічні маршрути:

У РЛП «Диканський» діє мережа маршрутів, що поєднують природні та історичні об'єкти. Популярним є маршрут «Екологічна стежка», який проходить через Бузковий гай, Писарівщинський парк та виводить до Кочубеївських дубів. Цей маршрут інтегрований у загальнообласний туристичний кластер «Гоголівські місця Полтавщини».

У РЛП «Нижньоворсклянський» маршрут «Зміїна гора» пропонує підйом на оглядовий майданчик з унікальною степовою рослинністю. Екскурсіводи парку, часто наукові співробітники, розповідають про геологічну історію долини Ворскли та рідкісні види рослин.

У РЛП «Гадяцький» розроблені еколого-пізнавальні стежки, що пропонують маршрути для знайомства з природою та історією краю, зокрема «Лесиними стежками», «Рідний край», «Флора і фауна РЛП «Гадяцький» та спеціальні екостежки, такі як «Сторінки Червоної книги», що дозволяють відвідувачам пізнати різноманітність парку, його рослинний і тваринний світ. [(Зозуля)]

2. Водні туристичні маршрути.

РЛП «Кременчуцькі плавні» пропонує екскурсії на моторних човнах та катерах акваторією парку. Маршрути пролягають через лабіринти проток до островів Динька та Шеламай. Туроператори Кременчука організовують тури вихідного дня, що включають водну прогулянку, висадку на островах, пікнік та спостереження за птахами.

У РЛП «Нижньоворсклянський» популярними є сплави на байдарках та каяках руслом Ворскли. Цей вид активного туризму дозволяє відвідати важкодоступні ділянки парку та побачити природу з води, мінімізуючи антропогенний вплив на берегову лінію.

3. Науковий та освітній туризм.

РЛП «Нижньоворсклянський» регулярно виступає базою для проведення міжнародних наукових конференцій, зокрема «Актуальні проблеми ботаніки та екології». Учасники конференцій не лише презентують доповіді, а й беруть участь у польових екскурсіях, що є формою наукового туризму [59].

РЛП «Кременчуцькі плавні» активно співпрацює з навчальними закладами, проводячи уроки біології під відкритим небом на базі екостежок.

Таблиця 2.2.1

Характеристика основних туристичних маршрутів у РЛП Полтавської області

Назва РЛП	Назва маршруту/стежки	Тип	Основні об'єкти показу	Цільова аудиторія
«Диканський»	«Гоголівські стежками»	Пішохідний / Автобусний	Кочубеївські дуби, Бузковий гай, Миколаївська церква	Школярі, сім'ї, іноземці

«Кременчуцькі плавні»	«Знайомство з РЛП»	Пішохідний (міський)	Інформаційні стенди, готелі для комах, кажанятники	Школярі, мешканці міста
«Кременчуцькі плавні»	«Дніпровські плавні»	Водний	Острови Динька, Шеламай, гранітні «забори», колонії птахів	Екотуристи, фотографи
«Нижньоворсклянський»	«Зміїна гора»	Пішохідний (трекінг)	Панорама дельти Ворскли, степова флора	Любителі активного відпочинку
«Гадяцький»	«Княжа криниця»	Пішохідний	Джерела, вікові дерева, історичні місця Гадяча	Красьзнавці, паломники

Розуміння структури туристичних потоків та рекреаційних уподобань відвідувачів є ключовим елементом ефективного управління природоохоронною територією. Такий аналіз дозволяє не лише планувати розвиток туристичної інфраструктури, але й регулювати антропогенне навантаження, запобігаючи деградації унікальних природних комплексів. У цьому розділі розглядаються види рекреаційно-туристичної діяльності, що є доцільними для РЛП регіону, та організаційна основа для обслуговування відвідувачів.

Точна статистика відвідування парків часто відсутня через відкритість територій та відсутність системи входних квитків у багатьох зонах. Однак, за опосередкованими даними (участь у заходах, завантаженість екскурсій), попит на рекреаційні послуги зростає. Наприклад, під час цвітіння Бузкового гаю Диканьку відвідують десятки тисяч туристів за кілька тижнів.

Фінансове забезпечення діяльності парків здійснюється переважно за рахунок обласного бюджету в рамках «Програми фінансування комунальних установ природно-заповідного фонду». Аналіз виконання програми за 2019-2023 роки показує, що рівень фінансування складав 80-90% від запланованого [42]. Наприклад, РЛП «Диканський» отримав 8,09 млн грн (88,9%), а РЛП «Кременчуцькі плавні» – 5,65 млн грн (79,1%). Ці кошти в основному покривають захищені статті (зарплата, енергоносії), залишаючи мінімум на розвиток.

На період 2024-2028 років обласна рада планує виділити близько 28 млн грн на утримання адміністрацій парків, з яких 11,76 млн грн – для РЛП «Диканський», та 9,9 млн грн – для РЛП «Кременчуцькі плавні» [29]. Власні надходження парків залишаються незначними (прогнозується близько 1,4 млн грн за 5 років), що свідчить про слабку комерціалізацію туристичних послуг.

2.3. Перспективи туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду

Перспективи розвитку рекреації в РЛП Полтавщини лежать у площині інтеграції в європейську екомережу, впровадження інноваційних видів туризму та розширення заповідних територій.

Стратегічним напрямком є розширення та оптимізація мережі ПЗФ. Збільшення площі ПЗФ відповідає державній екологічній політиці та вимогам ЄС. Планується розширення РЛП «Диканський» за рахунок приєднання нових об'єктів: ботанічного заказника «Дикунова балка», заповідних урочищ «Гай Займи» та «Шпакове» [72]. Це дозволить створити буферні зони та зменшити антропогенний тиск на ядро парку. Для РЛП «Гадяцький» науковці пропонують приєднання борово-терасових ландшафтів лівобережжя Псла та яружних систем правобережжя, що дозволить сформувати цілісний природоохоронний коридор

і, в перспективі, створити на базі РЛП національний природний парк. Це підвищить статус об'єкта та відкриє доступ до державного фінансування.

Сучасний турист потребує нових вражень, тому парки повинні розвивати нішеві види туризму:

1. Бьордвотчінг (спостереження за птахами). РЛП «Кременчуцькі плавні» та «Нижньоворсклянський» мають ідеальні умови для цього. Наявність рідкісних видів (орлан-білохвіст, чорний лелека, скопа) приваблює орнітологів [32]. Необхідне облаштування спеціальних замаскованих вишок та укриттів для фотографів.

2. Інклюзивний туризм. Забезпечення безбар'єрності є пріоритетом. Це включає створення пандусів, тактильних стендів для людей з порушенням зору, адаптованих вбиралень. Полтавська ОВА наголошує на важливості розвитку доступного туризму для ветеранів та людей з інвалідністю [66].

3. Геотуризм. Використання геологічних пам'яток (Зміїна гора, гранітні відслонення біля Келеберди, Фесенкові горби) для створення спеціалізованих геомаршрутів. Це дозволить залучити туристів, цікавих до наук про Землю.

4. Волонтерський туризм. В умовах повоєнного відновлення актуальним стає залучення волонтерів до робіт у парках (розчищення джерел, маркування стежок, боротьба з інвазійними видами). Це формує екологічну свідомість та створює спільноту друзів парку.

5. Цифровізація та віртуальний туризм. Впровадження цифрових технологій є необхідною умовою конкурентоспроможності. Проєкт «Диканщина туристична» передбачає створення мобільного додатку, встановлення QR-кодів на об'єктах, розробку аудіогідів та віртуальних турів музеями [61]. Масштабування цього досвіду на інші парки дозволить створити єдину цифрову екосистему ПЗФ області, де турист зможе онлайн спланувати подорож, забронювати екскурсію чи переглянути 3D-панораму недоступних ділянок заповідної зони.

2.4. Проблеми та перспективи туристсько-рекреаційного використання РЛП Полтавщини

Незважаючи на значний потенціал, РЛП Полтавщини стикаються з комплексом проблем, які гальмують їх розвиток. Вирішення цих проблем потребує системного підходу та стратегічного планування.

Визначимо та проаналізуємо ключові проблеми.

1. Фінансовий дефіцит та залежність від бюджету. Парки критично залежать від рішень обласної ради. Власні доходи є мізерними через відсутність механізмів монетизації екосистемних послуг та слабкий розвиток платних сервісів. Заплановані 28 млн грн на 5 років – це лише «бюджет виживання», який не дозволяє реалізовувати капітальні проєкти (будівництво візит-центрів, закупівля техніки) [29].

2. Землекористування та юридичні колізії. Проблема встановлення меж в натурі є актуальною для багатьох об'єктів ПЗФ. Відсутність чітко розмежованих кордонів призводить до самовільного захоплення земель агровиробниками (розорювання прибережних смуг, сінокосів). У РЛП «Диканський» фіксуються спроби розорювання балок, що є прямим порушенням природоохоронного режиму [72]. Також існує проблема передачі земель ПЗФ у приватну власність через прогалини в кадастровому обліку.

3. Екологічні загрози. Антропогенний тиск на екосистеми зростає. Для РЛП «Кременчуцькі плавні» серйозною проблемою є забруднення води Дніпра стічними водами та цвітіння води, що знижує рекреаційну привабливість. Проблема сміття є загальною для всіх парків: стихійні звалища на межах парків та залишене туристами сміття потребують постійних зусиль для прибирання.

4. Вандалізм. Випадки руйнування інфраструктури, як-от крадіжка інформаційних стендів у Кременчуці [65], свідчать про низький рівень екологічної культури частини населення та недостатню охорону території.

5. Кадровий голод. Низький рівень заробітних плат у бюджетній сфері не дозволяє залучати висококваліфікованих менеджерів, маркетологів та науковців. Дефіцит інспекторів охорони робить великі території парків вразливими до браконьєрства.

Для систематизації стратегічного бачення вирішення проблем доцільно застосувати SWOT-аналіз, що узагальнює сильні та слабкі сторони, можливості та загрози.

Таблиця 2.4.1

SWOT-аналіз розвитку РЛП Полтавської області

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Унікальність природних комплексів (плавні, вікові діброви). 2. Висока впізнаваність бренду «Диканька». 3. Наявність наукової бази та співпраця з ВНЗ. 4. Розташування поблизу великих міст (Полтава, Кременчук).	1. Хронічне недофінансування та слабка матеріально-технічна база. 2. Відсутність сучасних візит-центрів та санітарної інфраструктури. 3. Недостатній штат охорони. 4. Слабка маркетингова стратегія та низька присутність в інтернеті.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Зростання попиту на внутрішній екотуризм. 2. Залучення грантів ЄС на екологічні проєкти. 3. Розвиток державно-приватного партнерства (кемпінги, прокат). 4. Цифровізація та створення нових турпродуктів.	1. Зміни клімату (висихання водойм, пожежі). 2. Незаконне захоплення земель та зміна цільового призначення. 3. Забруднення довкілля промисловими та побутовими відходами. 4. Вандалізм та низька культура відвідувачів.

Стратегічні пріоритети розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в РЛП Полтавської області:

1. Створення еколого-освітніх центрів (Візит-центрів). Це дозволить централізувати управління туристичними потоками, надавати якісні послуги та заробляти кошти.

2. Запровадження платних послуг. Розробка офіційних тарифів на екскурсії, прокат спорядження, користування рекреаційними зонами (альтанки, мангали) дозволить наповнити спецфонд бюджету парків.

3. Посилення охорони та контроль. Впровадження систем відеоспостереження, використання дронів для патрулювання, співпраця з поліцією для протидії вандалізму та браконьєрству.

4. Маркетинг та брендинг. Створення єдиного туристичного бренду «Еко-Полтавщина», активне просування в соціальних мережах, співпраця з тревел-блогерами.

Висновки до 2 розділу. Аналіз сучасного стану РЛП Полтавської області засвідчив, що вони володіють колосальним, але недостатньо реалізованим потенціалом. Природні та історичні ресурси дозволяють розвивати туризм європейського рівня. Однак для цього необхідна трансформація системи управління: перехід від пасивного збереження до активного менеджменту, залучення інвестицій та широка екологічна просвіта. Лише комплексний підхід дозволить зберегти унікальну природу Полтавщини та зробити її доступною для пізнання та відпочинку.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЛП

3.1. Обґрунтування пріоритетних напрямів диверсифікації туристичного продукту РЛП

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України, посилені викликами воєнного стану та необхідністю євроінтеграції, вимагають докорінного переосмислення підходів до управління об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ). Регіональні ландшафтні парки (РЛП) Полтавської області, володіючи значним природно-ресурсним потенціалом, на сьогодні стикаються з низкою системних проблем: критичною залежністю від бюджетного фінансування, моральним старінням рекреаційної інфраструктури, недостатнім рівнем цифровізації послуг та низькою інтеграцією у міжнародні туристичні мережі. У цьому розділі, на основі аналізу нормативно-правової бази, програмних документів Полтавської обласної ради та успішних кейсів грантової діяльності, розроблено комплексні організаційно-економічні механізми, спрямовані на оптимізацію рекреаційно-туристичної діяльності РЛП «Диканський» та РЛП «Кременчуцькі плавні». Запропоновані механізми базуються на принципах сталого розвитку, кластерної взаємодії та диверсифікації джерел фінансування.

Диверсифікація туристичного продукту є стратегічним інструментом адаптації РЛП до змін у структурі туристичного попиту. Традиційні форми рекреації, що базуються виключно на пасивному спогляданні природних ландшафтів, втрачають свою конкурентоспроможність. Сучасний турист потребує комплексного продукту, що поєднує пізнавальну, активну, наукову та емоційну складові. На основі аналізу ресурсного потенціалу РЛП Полтавщини, обґрунтовано три пріоритетні напрями диверсифікації: впровадження

інтерактивної еколого-освітньої інфраструктури, цифровізація рекреаційних послуг та розвиток науково-подієвого туризму.

1. Інтеграція біотехнічних заходів у рекреаційний простір: перехід до концепції «відкритої природи».

Ключовим інструментом для організації туристичних потоків та еколого-просвітницької роботи є створення мережі маркованих екологічних стежок. При їх проектуванні враховуються загальні принципи, такі як оптимальна довжина (2–6 км для піших маршрутів), кільцева структура маршруту для зручності відвідувачів та облаштування інформаційними стендами та вказівниками. Відповідальність за розробку та облаштування таких маршрутів, а також за надання інформаційної підтримки відвідувачам, покладається на адміністрацію парку в рамках виконання її еколого-освітньої місії.

Традиційна модель екологічної стежки, що обмежується встановленням інформаційних аншлагів, потребує модернізації через впровадження інтерактивних елементів, які дозволяють відвідувачам безпосередньо взаємодіяти з об'єктами живої природи без шкоди для біорізноманіття. Яскравим прикладом імплементації такого підходу є досвід РЛП «Кременчуцькі плавні», де вперше в історії парку та Кременчуцької територіальної громади реалізовано проєкт створення інтерактивної екологічної стежки «Знайомство з РЛП Кременчуцькі плавні» [32].

Новизна даного підходу полягає у поєднанні класичної рекреації з біотехнічними заходами, що виконують подвійну функцію: природоохоронну та еколого-просвітницьку. Ключовими елементами диверсифікованого продукту стали:

1. Готелі для комах (Insect Hotels)/ Адаптація європейського досвіду (зокрема Великої Британії) щодо створення штучних домівок для комах-запилювачів та ентомофагів. Виготовлені з природних матеріалів конструкції, що імітують природне середовище існування, не лише сприяють підтримці

популяцій корисних комах в умовах урбанізованих територій Кременчука, але й стають унікальними об'єктами для проведення ентомологічних екскурсій для школярів та студентів. Це дозволяє сформувати новий нішевий продукт – ентомологічний мікротуризм, який не потребує значних площ, але має високу освітню цінність.

2. Кажанятники (Bat Boxes). Встановлення будиночків для рукокрилих створює передумови для організації вечірніх екскурсій та спостережень (bat-watching). Враховуючи, що більшість видів кажанів України занесені до Червоної книги, такий вид діяльності має значний природоохоронний ефект і водночас розширює часові рамки надання туристичних послуг, залучаючи відвідувачів у вечірній час.

Реалізація таких проєктів, як показує практика, вимагає не лише інфраструктурних рішень, але й посилення компоненту безпеки. Випадки вандалізму, зафіксовані на екологічній стежці у РЛП «Кременчуцькі плавні» (викрадення та пошкодження інформаційних стендів [65]), свідчать про необхідність включення до організаційного механізму заходів з відеомоніторингу та посилення патрулювання територій, суміжних з житловою забудовою.

2. Цифрова трансформація та віртуалізація туристичного продукту.

В умовах обмеженої мобільності населення, спричиненої безпековими факторами воєнного стану, а також з метою забезпечення інклюзивності рекреації, критично важливим напрямом є цифровізація. Віртуальний туризм дозволяє зберегти контакт з цільовою аудиторією, сформувати відкладений попит та забезпечити доступ до природних цінностей для осіб, які фізично не можуть відвідати парк.

Аналіз наявних ініціатив свідчить про значний потенціал Полтавщини у цій сфері. Проєкт PoltavaOpen та ініціативи Via Regia Ukraine демонструють

технологічну готовність регіону до створення високоякісних цифрових продуктів. Для РЛП пропонуються наступні механізми цифровізації:

Створення 3D-турів та панорам – розробка віртуальних подорожей ключовими локаціями, такими як Кочубеївські дуби чи Бузковий гай у РЛП «Диканський», або плавневі системи Дніпра у РЛП «Кременчуцькі плавні». Це дозволяє знизити антропогенне навантаження на заповідні ядра парків, перенаправляючи частину рекреаційного інтересу у віртуальний простір. Існуючі приклади віртуальних турів музеями Полтавщини [8] підтверджують попит на такий контент.

Інтерактивна навігація та QR-кодування – впровадження системи QR-кодів на туристичних маршрутах, яка забезпечує миттєвий доступ до розширеної інформації, аудіогідів та відеоматеріалів. Проєкт «Диканщина туристична», поданий на Бюджет участі, передбачає саме такі заходи, що дозволяє перейти до формату самостійних екскурсій (self-guided tours) [61]. Це економічно вигідний механізм, оскільки знижує навантаження на штатних екскурсоводів та дозволяє обслуговувати індивідуальних туристів у режимі 24/7.

Оцифрування наукових фондів – використання грантових можливостей, зокрема програми House of Europe, для оцифрування гербаріїв, колекцій комах та архівних даних парків. Це відкриває можливості для створення віртуальних музеїв природи, доступних для світової наукової спільноти.

3. Науково-подієвий туризм та кластерна взаємодія.

Третім напрямом диверсифікації є розвиток подійного та наукового туризму, що базується на унікальному історико-культурному та науковому потенціалі територій.

Інтеграція з брендом «Гоголівські місця». РЛП «Диканський» має унікальну перевагу – розташування в ареалі, що асоціюється з творчістю М. Гоголя. Створення комплексних продуктів, що поєднують відвідування природних пам'яток (Кочубеївські дуби) з театралізованими екскурсіями, етно-

фестивалями та відвідуванням історичних об'єктів (Тріумфальна арка, Миколаївська церква), дозволяє значно збільшити туристичний потік [64].

Науковий туризм та citizen science: Співпраця з науковими установами, зокрема Кременчуцьким національним університетом ім. М. Остроградського, створює базу для розвитку наукового туризму. Організація польових практик, волонтерських таборів з обліку біорізноманіття, літніх екологічних шкіл дозволяє залучати вмотивовану молодіжну аудиторію [32]. Це сприяє не лише популяризації парку, але й виконанню його статутних завдань з моніторингу довкілля за мінімальних витрат.

Таблиця 3.1.1

Пріоритетні туристичні продукти РЛП Полтавської області в контексті диверсифікації

Категорія продукту	Зміст та наповнення	Потенційні споживачі	Джерела фінансування впровадження
Інтерактивна еко-освіта	Екологічні стежки з біотехнічними елементами (готелі для комах, кажанятники), сенсорні сади.	Шкільні групи, сім'ї з дітьми, інклюзивні групи	Гранти екологічних фондів, Бюджет участі, власні кошти
Віртуальний туризм (Virtual Tourism)	3D-тури, мобільні додатки, онлайн-квести, цифрові архіви природи.	Індивідуальні туристи, іноземна аудиторія, особи з інвалідністю	Гранти House of Europe, УКФ, програми цифровізації

Науковий волонтерський туризм	Експедиції з обліку фауни/флори, волонтерські табори з розчистки територій, бердвотчінг.	Студенти, науковці, еко- активісти	Партнерські угоди з ВНЗ, міжнародні еко- гранти
Культурно- ландшафтний туризм	Театралізовані екскурсії, етно- гастрономічні тури в межах кластерів.	Організовані туристичні групи	Комерційна діяльність, співпраця з бізнесом

3.2. Організаційні механізми оптимізації діяльності РЛП

Ефективна реалізація визначених напрямів диверсифікації неможлива без трансформації системи управління. Сучасні умови вимагають переходу від ізольованого функціонування установ ПЗФ до мережевої взаємодії через створення кластерів та активізацію міжнародного співробітництва.

Кластерний підхід є ключовим організаційним механізмом, що дозволяє об'єднати ресурси адміністрацій парків, органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості для створення цілісного туристичного продукту.

Туристичний кластер «Диканський». Успішним прикладом реалізації цього механізму є формування туристичного кластера в Диканському районі. Ця структура об'єднує:

- Ядро кластера – адміністрація РЛП «Диканський», яка управляє ключовими природними атракціями.
- Інфраструктурний сектор – місцеві заклади розміщення (садиби зеленого туризму), харчування та транспорту.

- Культурний сектор – історико-краєзнавчий музей ім. Д.М. Гармаша, картинна галерея ім. М.К. Башкирцевої.
- Координаційний центр: Об'єднання роботодавців у сфері туризму та рекреації, що забезпечує узгодження інтересів учасників.

Функціонування кластера дозволяє вирішувати спільні проблеми, які окрема установа ПЗФ не здатна подолати самотійно: спільний маркетинг території під брендом «Диканщина», лобіювання ремонту під'їзних шляхів, створення єдиної навігаційної системи. Інтеграція РЛП у таку структуру забезпечує стабільний потік відвідувачів, оскільки турист отримує пакетну пропозицію: природа + культура + гастрономія + комфортне розміщення [30].

Для РЛП «Кременчуцькі плавні» стратегічно важливим є входження до «Кластера зеленого туризму територіальних громад Кременчуцького краю», створеного за підтримки програми U-LEAD з Європою [40]. Це об'єднання громад (Недогарківська, Омельницька, Пришибська та ін.) дозволяє створити потужний туристичний продукт на основі водних ресурсів Дніпра та гори Пивиха. Участь РЛП у такому кластері дозволить інтегрувати екологічні маршрути парку в загальні туристичні схеми регіону, використовуючи інфраструктуру сусідніх громад (наприклад, садиб у с. Чечелеве, таких як «Country House») для розміщення туристів, оскільки сам парк має обмеження щодо капітального будівництва.

В умовах хронічного недофінансування, здатність залучати позабюджетні кошти через інструменти міжнародної технічної допомоги стає індикатором ефективності менеджменту РЛП.

Програма «U-LEAD з Європою» відіграє критичну роль у підвищенні проектної спроможності громад, на території яких розташовані парки. Навчальні програми «Кроки для спеціалістів» дозволяють підготувати команди, здатні писати якісні грантові заявки.²⁰ Досвід Карлівської та Нехворощанської громад демонструє, що фахова підготовка кадрів є передумовою залучення інвестицій.

Для РЛП це означає необхідність делегування співробітників на такі тренінги або тісну співпрацю з проєктними офісами відповідних ТГ. Окрім того, U-LEAD надає пряму підтримку у вигляді техніки та матеріалів для відновлення громад, що може бути використано для покращення інфраструктури подвійного призначення (дороги, центри надання послуг), якою користуються і туристи.

Програма ЄС House of Europe пропонує широкий спектр грантових інструментів, релевантних для РЛП:

- Інфраструктурні гранти: Можливість отримання до 20 000 євро на технічне оснащення, меблі для візит-центрів, обладнання для інклюзивності.²⁴ Це реальний шлях для модернізації матеріально-технічної бази парків без залучення бюджетних коштів.
- Гранти на цифрову співпрацю та оцифрування: Фінансування проєктів з оцифрування природної спадщини, створення цифрових архівів та віртуальних експозицій. Це прямо корелює з завданням цифровізації РЛП.
- Гранти на міжнародну мобільність: Фінансування стажувань працівників парків у країнах ЄС для вивчення кращих практик менеджменту природоохоронних територій [79].

Для системної роботи у цьому напрямі пропонується створення Проєктного офісу (або призначення відповідального фахівця з фандрайзингу) у структурі комунальних установ ПЗФ, який здійснюватиме постійний моніторинг грантових конкурсів та підготовку аплікаційних форм.

3.3. Удосконалення туристсько-рекреаційного використання РЛП

Економічна стійкість РЛП залежить від здатності генерувати власні надходження та ефективно використовувати наявні бюджетні ресурси. Аналіз фінансових показників свідчить про необхідність диверсифікації джерел доходів.

Фінансування діяльності РЛП здійснюється переважно в рамках «Програми фінансування комунальних установ природно-заповідного фонду Полтавської обласної ради на 2024–2028 роки», затвердженої рішенням Полтавської обласної ради від 22.12.2023 № 737 [45].

Згідно з додатками до Програми (Додаток А), загальний обсяг фінансування на 5 років складає 26 656,48 тис. грн. Структура фінансування є наступною (див. Табл. 3.3.1.):

Таблиця 3.3.1.

Показники фінансування РЛП Полтавської області на 2024–2028 роки (тис. грн) (розраховано автором за [45])

Установа ПЗФ	Загальний бюджет (2024-2028)	Кошти обласного бюджету	Власні надходження (спецфонд)	Частка власних надходжень
РЛП «Диканський»	11 757,57	10 707,57	1 050,00	8.9%
РЛП «Кременчуцькі плавні»	9 925,53	9 710,53	215,00	2.2%
Разом по Програмі	26 656,48	24 976,57	~1 679,91	6.3%

Аналіз даних виявляє критичну диспропорцію: РЛП «Кременчуцькі плавні» планує отримати лише 2.2% власних надходжень, що свідчить про вкрай низький рівень комерціалізації рекреаційних послуг. РЛП «Диканський» має дещо кращі показники (біля 9%), завдяки розвиненій інфраструктурі та популярності бренду, проте і цей рівень є недостатнім для забезпечення фінансової автономії. Висока залежність від обласного бюджету (понад 90%)

створює ризики недофінансування, особливо в умовах секвестру видатків на екологію під час війни.

Основним резервом зростання спецфонду є розширення переліку платних послуг відповідно до Постанови КМУ від 28.12.2020 № 1335, яка внесла зміни до базового переліку (Постанова № 1913). Нові законодавчі норми дозволяють РЛП надавати такі послуги:

1. Активний туризм – організація водних маршрутів на каяках, байдарках, сапбордах (актуально для РЛП «Кременчуцькі плавні»), прокат туристичного спорядження, облаштування мотузових парків та тролеїв (за умови дотримання природоохоронного режиму).³³

2. Подієві послуги – організація урочистих подій, весільних церемоній, фестивалів, корпоративних заходів на спеціально відведених рекреаційних зонах. Наприклад, Бужковий гай у Диканьці є ідеальною локацією для фотосесій та виїзних церемоній.

3. Інфраструктурні послуги – надання місць для паркування, облаштованих місць для пікніків (альтанки, мангали), реалізація дров. Це дозволяє легалізувати та впорядкувати стихійний відпочинок, зменшуючи ризики пожеж та засмічення.

4. Комерційна діяльність – виготовлення та продаж сувенірної продукції, поліграфії, продуктів бджільництва та лікарських трав (виращених на дозволених ділянках), реалізація відео- та фотоматеріалів.

Для впровадження цих послуг адміністраціям РЛП необхідно розробити калькуляції та затвердити тарифи відповідними наказами або розпорядженнями органу управління майном, забезпечивши прозорість ціноутворення.³⁵

Альтернативним джерелом фінансування капітальних видатків є участь у Бюджеті участі Полтавської області через платформу Smart Region. Цей механізм дозволяє реалізовувати проєкти благоустрою та розвитку інфраструктури за

кошти обласного бюджету, але за ініціативою громади, що знімає навантаження з кошторису самої установи.

Статистика свідчить про високу ефективність цього інструменту: у 2021 році 19% проєктів-переможців стосувалися сфери туризму та спорту. Проєкт «Диканщина туристична», який передбачав створення аудіогідів, встановлення QR-навігації та Wi-Fi зон, був реалізований саме завдяки цьому механізму [61]. Громади активно подають проєкти на облаштування пляжів, паркових зон, розчистку водойм, що покращує рекреаційну привабливість територій навколо РЛП.

Таким чином адміністраціям РЛП необхідно виступати ініціаторами або партнерами громадських організацій та ініціативних груп при поданні проєктів на Бюджет участі. Це дозволить залучати кошти (до 100-200 тис. грн і більше на проєкт) на конкретні локальні покращення: встановлення вказівників, облаштування екостежок, закупівлю велосипедів для прокату тощо.

3.4. Проєкт екологічного туру для РЛП «Диканський»

Враховуючи викладене вище пропонуємо авторську розробку екологічного туру, який проходить територією РЛП «Диканський».

Назва туру: «Таємниці вікових дубів: еко-подорож слідами Гоголя»

Тип туру: Екологічно-пізнавальний, тур вихідного дня.

Цільова аудиторія: Молодь, сім'ї з дітьми, організовані групи (школярі, студенти, корпоративні групи).

Група: 15 осіб + 1 керівник.

Тривалість: 1 день (8 годин).

Сезонність: Травень – Жовтень (найкращий час – період цвітіння бузку або золота осінь).

Таблиця 3.4.1.

Технологічна карта екотуру «Таємниці вікових дубів: еко-подорож слідами Гоголя»

Час	Локація	Активність	Екологічна/пізнавальна складова
09:00	Полтава	Збір групи, виїзд.	Інструктаж з техніки безпеки та правил поведінки в РЛП («Leave No Trace»).
09:45	РЛП «Диканський» (Вхід)	Прибуття. Тріумфальна арка.	Історична довідка про садибу Кочубеїв.
10:15	Миколаївська церква	Екскурсія до усипальниці, дзвіниці.	Огляд архітектурної пам'ятки.
11:00	Пам'ятка природи «Кочубеївські дуби»	Пішохідна прогулянка алеєю.	Інтерактив: Вимірювання обхвату дубів (вік 600-800 років), розповідь про біорізноманіття старовікових лісів.
12:00	Бузковий гай / Пивоварські ставки	Еко-треккінг (піша хода 3 км).	Спостереження за птахами, огляд ландшафтів, розповідь про екосистему ставків.
13:30	Етно-садиба (на вибір)	Обід (традиційна полтавська кухня).	Підтримка місцевого малого бізнесу (соціальний аспект екотуризму).
14:30	Майстер-клас	Виготовлення сувенірів з еко-	Збереження нематеріальної культурної спадщини.

		матеріалів (глина/солома).	
16:00	Вільний час / Фотосесія	Відпочинок на природі.	
17:00	Полтава	Повернення.	Рефлексія, відгуки.

Розрахуємо калькуляцію вартості туру. Розрахунок проведено для групи з 15 платоспроможних туристів (ціни станом на 2025 рік).

Постійні витрати (на групу). Ці витрати діляться на всіх учасників порівну.

1. Транспортне обслуговування (мікроавтобус Mercedes Sprinter, трансфер Полтава-Диканька-Полтава + очікування 8 год): 5 000 грн.
2. Послуги гіда-екскурсовода (супровід протягом усього дня): 2 500 грн.
3. Організаційні витрати (друк роздаткових матеріалів, канцелярія для майстер-класу): 500 грн.

Разом постійні витрати: 8 000 грн.

Постійні витрати на 1 особу: $8\,000 / 15 = 533,33$ грн.

Розрахуємо змінні витрати (на 1 особу), які залежать від кількості туристів.

1. Комплексний обід (борщ, галушки, узвар): 250 грн.
2. Вхідні квитки та благодійні внески (музей/церква/екологічний збір парку) – 100 грн.
3. Майстер-клас (оплата майстру + матеріали) – 150 грн.
4. Страхування (медичне та від нещасних випадків) – 20 грн.

Разом змінні витрати: 520 грн.

Розрахуємо собівартість туру та ціну його продажі.

1. Повна собівартість туру на 1 особу:

$533,33$ (постійні) + 520 (змінні) = $1\,053,33$ грн.

2. Прибуток організатора (рентабельність):

Закладаємо рентабельність 20%.

$$1\,053,33 * 0,20 = 210,67 \text{ грн.}$$

3. Кінцева ціна туру для туриста:

$$1\,053,33 + 210,67 = 1\,264 \text{ грн.}$$

Округлимо для зручності продажів: 1 290 грн.

Цей тур демонструє, як можна монетизувати рекреаційний потенціал РЛП «Диканський», не завдаючи шкоди природі.

Визначимо точку беззбитковості: якщо ціна 1290 грн, а змінні витрати 520 грн, то маржинальний дохід з 1 особи = 770 грн.

Точка беззбитковості (у туристах) = Постійні витрати / Маржинальний дохід = $8000 / 770 \approx 10,4$ (тобто 11 туристів).

Висновок: Група з 15 осіб є прибутковою. Тоді загальний дохід (Виручка) складає: $15 * 1290 = 19\,350$ грн. Чистий прибуток організатора туризму: $(1290 - 1053,33) * 15 = 3\,550$ грн (за один день роботи).

Рекламну кампанію пропонуємо базувати на принципах сторітелінгу (розповідь історії про Гоголя і дуби) та візуального маркетингу (акцент на фотогенічності локацій), що є ключовим для залучення молодіжної аудиторії до об'єктів ПЗФ. В додатку Б наведено приклад рекламного буклету екотуру (Рис. Б.1, Б.2, Б.3). Нижче наводимо варіанти рекламних постів для соцмереж з метою активного просування екотуру.

Варіант 1: Instagram.

 Ти коли-небудь обіймав історію? Буквально.

Уяви: ти стоїш поруч із велетнем, який бачив часи козацтва, пережив імперії та війни. Кочубеївські дуби в Диканьці — це не просто дерева. Це портал у часі.

Запрошуємо тебе на еко-тур вихідного дня **«Таємниці вікових дубів: слідами Гоголя»**. Це твоє ідеальне перезавантаження від міського шуму!

Що на тебе чекає? 📷 Інста-локації: Триумфальна арка (наш «маленький Париж»), Миколаївська церква та той самий Бузковий гай. **▢ Релакс:** Прогулянка еко-стежками без натовпів і поспіху. Тільки ти, ліс і пташиний спів. **▢ Гастро-рай:** Справжній полтавський обід в етно-садибі. Борщ, галушки — все, як ми любимо! 💞 **Творчість:** Майстер-клас, з якого ти забереш додому унікальний сувенір.

🚌 Все включено: Трансфер з Полтави, гід, вхідні квитки, харчування, страховка. Тобі треба просто сісти в автобус і розслабитися.

📅 Коли: [Дата] **💰 Вартість:** 1290 грн (все включено!) **🕒 Старт:** 09:00 від [Місце збору в Полтаві]

👤 Кількість місць обмежена — група всього 15 осіб! Пиши в Direct **✉** «ХОЧУ В ДИКАНЬКУ», щоб забронювати місце!

#Диканька #ПолтавщинаТуристична #ЕкоТур #МандруйУкраїною
#Вікенд #КочубеївськіДуби #ГогольМісця #ВідпочинокПолтава

Варіант 2: Facebook

Цей варіант посту більш інформативний та орієнтований на сімейну аудиторію.

Заголовок: Куди поїхати на вихідні з родиною? Відкрийте магічну Диканьку по-новому! 🧸 ✨

Втомилися від міста і гаджетів? Хочете показати дітям справжню природу та історію рідного краю? Запрошуємо на одноденний пізнавальний еко-тур до Регіонального ландшафтного парку «Диканський»!

Ми розробили програму так, щоб цікаво було і дорослим, і дітям. Ніяких нудних лекцій — тільки жива історія, свіже повітря та інтерактив.

📋 Програма туру «Таємниці вікових дубів»:

✅ 09:00 — Вийзд з Полтави комфортабельним мікроавтобусом.

✓ **Ранок:** Екскурсія-прогулянка. Триумфальна арка, легендарна Миколаївська церква та усипальниця Кочубеїв.

✓ **Еко-частина:** Візит до пам'ятки природи «Кочубеївські дуби» (вік дерев 600-800 років!). Вимірюємо обхват дубів, слухаємо легенди.

✓ **Обід:** Смачне частування в традиційній садибі (страви полтавської кухні).

✓ **Творчість:** Майстер-клас для всієї родини (виготовлення еко-сувенірів).

✓ **17:00** — Повернення додому з купою вражень та фото.

♥ **Чому це важливо?** Подорожуючи з нами, ви підтримуєте розвиток Регіонального ландшафтного парку. Ми сповідуємо принципи екологічного туризму — мінімум шкоди природі, максимум користі місцевій громаді.

📄 **Вартість туру:** 1290 грн/ос. У вартість входить ВСЕ: проїзд, супровід гіда, всі входні квитки, повноцінний обід, майстер-клас.

☎ **Бронювання за телефоном:** [номер] Або пишіть у повідомлення сторінки! Збирайте друзів та гайда за пригодами!

Реалізація цього проєкту крім економічного, матиме також соціально-екологічний ефект для РЛП:

- Частина коштів (закладена у входні квитки/еко-збір) йде безпосередньо на рахунок парку або благодійного фонду, що опікується пам'ятками.
- Зменшення антропогенного навантаження: організована група ходить лише маркованими стежками, не смітить (контроль гіда) і не витоптує червонокнижні рослини.
- Популяризація бренду «Диканька» та екологічної свідомості.

Висновки до третього розділу:

1. Диверсифікація туристичного продукту РЛП має базуватися на впровадженні інноваційних форм рекреації: інтерактивних екологічних стежок з елементами біотехнії (досвід РЛП «Кременчуцькі плавні»), цифровізації послуг через створення 3D-турів і QR-навігації, а також розвитку науково-подієвого туризму в синергії з історико-культурними брендами регіону (кластер «Диканський»).

2. Організаційний механізм оптимізації полягає у переході до кластерної моделі управління, що дозволяє консолідувати ресурси зацікавлених сторін, та посиленні інституційної спроможності через створення проєктних офісів для роботи з міжнародними донорами (U-LEAD, House of Europe). Це єдиний шлях залучення значних інвестицій в інфраструктуру в умовах бюджетного дефіциту.

3. Економічна оптимізація вимагає кардинального збільшення частки власних надходжень спецфонду (з нинішніх 2-8% до цільових 15-20%) шляхом впровадження нових платних послуг згідно з Постановою КМУ № 1335 та активного використання інструментів партисипативного бюджетування (Бюджет участі Полтавської області) для фінансування проєктів розвитку.

4. Екологічний та освітній туризм є наріжним каменем діяльності РЛП, оскільки він поєднує пізнавальну, оздоровчу та природоохоронну функції. Прокладання та облаштування мережі екологічних стежок та маршрутів є критично важливим для ознайомлення населення з природними комплексами парку. Розроблений проєкт екотуру «Таємниці вікових дубів: еко-подорож слідами Гоголя» має велике пізнавальне, оздоровче та виховне значення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-методичних та практичних засад організації рекреаційно-туристичної діяльності в регіональних ландшафтних парках (РЛП) Полтавської області. На основі проведеного аналізу, розробки авторського туристичного продукту та стратегії його просування, зроблено наступні висновки:

1. В результаті узагальнення теоретико-правових основ встановлено, що регіональні ландшафтні парки є ключовою та найбільш гнучкою категорією природно-заповідного фонду України, яка дозволяє гармонійно поєднувати природоохоронні інтереси з рекреаційними потребами суспільства та господарською діяльністю у відповідних зонах. Правовий аналіз Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (зокрема ст. 23–24) показав, що основним механізмом просторової організації туризму в РЛП є функціональне зонування. Саме чітке розмежування території на заповідну зону, зони регульованої та стаціонарної рекреації, а також господарську зону, створює легальне підґрунтя для надання платних туристичних послуг без шкоди для біорізноманіття.

2. Визначено, що критичною проблемою управління є існування частини парків без створення спеціальних адміністрацій (юридичних осіб), що унеможлиблює надання якісних туристичних послуг та контроль за рекреаційним навантаженням. Порівняльний аналіз моделі французьких Регіональних природних парків (PNR) та польських Ландшафтних парків засвідчив ефективність «м'яких» методів управління через договірні відносини (Хартії) та територіальний брендинг (марка «Valeurs Parc»). Цей досвід є релевантним для Полтавщини в контексті створення туристичних кластерів та залучення місцевих громад до надання послуг. Вивчення міжнародного досвіду також дозволило виявити ефективність кластерного підходу, де парки

виступають ядрами туристичних дестинацій, об'єднуючи навколо себе готелі, заклади харчування та музеї. Цей досвід доводить необхідність переходу від суто охоронної моделі до моделі сталого розвитку.

3. Аналіз природно-ресурсного потенціалу РЛП Полтавської області («Диканський», «Кременчуцькі плавні», «Нижньоворсклянський», «Гадяцький») показав їх високу атрактивність. Парки володіють унікальними об'єктами: віковими дібровами (Кочубеївські дуби), водними плавневими системами Дніпра та Ворскли, історико-культурними пам'ятками козацької доби та літературною спадщиною, пов'язаними з життям М. Гоголя та родини Кочубеїв. Однак, рівень використання цього потужного потенціалу залишається низьким через застарілу інфраструктуру та відсутність сучасних візит-центрів. Проведений моніторинг діяльності регіональних ландшафтних парків Полтавщини виявив низку системних проблем, що гальмують розвиток галузі:

- Організаційно-правові – відсутність у частини парків власних адміністрацій (юридичних осіб), що унеможливорює ведення господарської діяльності, надання офіційних платних послуг та участь у грантових проєктах.
- Інфраструктурні – низький рівень облаштованості екологічних стежок, недостатня кількість маркованих маршрутів, місць для короткострокового відпочинку, санітарних зон та паркінгів.
- Маркетингові – слабка представленість парків у мережі Інтернет, відсутність єдиного туристичного бренду та сучасних промо-матеріалів.

4. Фінансовий аналіз діяльності РЛП «Диканський» та «Кременчуцькі плавні» як комунальних установ ПЗФ області виявив критичну залежність їх від бюджетного фінансування (понад 90% надходжень). Частка власних доходів спецфонду залишається мізерною (2–9%), що свідчить про неефективну комерціалізацію рекреаційних послуг. Основні причини – вузький спектр платних послуг та слабкий маркетинг.

5. На основі проведеного SWOT-аналізу обґрунтовано пріоритетні шляхи оптимізації рекреаційної діяльності. Запропоновано активне впровадження діджиталізації: створення віртуальних 3D-турів, системи QR-навігації на маршрутах, інтеграцію карт парків у глобальні сервіси (Google Maps), створення інтерактивних екологічних стежок, розширення переліку платних послуг відповідно до Постанови КМУ № 1335 (прокат спорядження, організація івентів, екскурсійний супровід).

6. Окрему увагу приділено необхідності формування туристичних кластерів (наприклад, кластер «Диканський»), що дозволить консолідувати зусилля місцевої влади, бізнесу та адміністрацій парків для створення комплексного туристичного продукту, збільшення тривалості перебування туриста в регіоні та підвищення середнього чека.

7. В якості практичного результату дослідження розроблено авторський екологічно-пізнавальний тур вихідного дня «Таємниці вікових дубів: еко-подорож слідами Гоголя» на базі РЛП «Диканський». Маршрут спроектовано з урахуванням допустимих рекреаційних навантажень та принципів «Leave No Trace». Програма туру є комплексною і включає:

- природничий компонент (відвідування пам'ятки природи «Кочубеївські дуби», Бузкового гаю, ландшафтний огляд);
- історико-культурний компонент (Тріумфальна арка, Миколаївська церква, родова усипальниця);
- інтерактивний компонент (еко-майстер-клас, гастрономічна дегустація місцевих страв).

Такий підхід забезпечує диверсифікацію туристичної пропозиції та охоплює широку цільову аудиторію (сім'ї з дітьми, молодь, організовані групи).

8. Проведені економічні розрахунки підтвердили доцільність впровадження розробленого туру. При розрахунковій вартості туру 1290 грн з особи та наповненості групи у 15 осіб, чистий прибуток організатора за один

виїзд становить понад 3500 грн, що забезпечує рівень рентабельності близько 20%. Розрахована точка беззбитковості (11 туристів) свідчить про низькі фінансові ризики проєкту. Доведено, що реалізація подібних турів створює мультиплікативний ефект для економіки громади, стимулюючи розвиток суміжних галузей (транспорт, громадське харчування, продаж сувенірів).

9. Розроблено елементи маркетингової кампанії для просування туристичного продукту РЛП. Запропоновано структуру та дизайн рекламного буклета, що виконує інформаційну та іміджеву функції. Сформовано контент-план для просування туру в соціальних мережах (SMM-стратегія для Instagram та Facebook), який базується на методах сторітелінгу та візуального маркетингу. Це дозволить залучити молодіжну аудиторію та підвищити впізнаваність бренду «Диканька» як центру екологічного туризму.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що подальший розвиток РЛП Полтавської області неможливий без залучення додаткових джерел фінансування. Рекомендовано активізувати роботу з міжнародними донорами (програми U-LEAD, House of Europe) для отримання грантів на розвиток інфраструктури. Впровадження запропонованих заходів дозволить трансформувати РЛП з дотаційних бюджетних установ у самодостатні суб'єкти туристичного ринку – центри екологічного туризму, що сприятиме сталому розвитку регіону та збереженню його природної спадщини для майбутніх поколінь.

Отже, у магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо оптимізації рекреаційно-туристичної діяльності в регіональних ландшафтних парках (РЛП) Полтавської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксюк А. Місцеве сафарі. Маршрути заповідниками Полтавщини. ЗМІСТ. <https://zmist.pl.ua/publications/misczeve-safari-marshruty-na-zapovidnyh-terytoriyah-poltavshhyny>

2. Бабікова К.О. Теоретичні аспекти екологічного туризму та напрями збалансованого розвитку в туристичній галузі. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 1. С. 43 – 49. URL: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203925>

3. Бабов К., Безверхнюк Т., Бабова І. Сталий розвиток туризму: пріоритети для України. Актуальні проблеми державного управління. 2019. № 77(1). С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa1772019170446>

4. Байрак О. М. Сучасний стан та перспективи розбудови регіональної екомережі Полтавської області. *Збірник наукових праць Полтавського педагогічного університету*. 2008. Серія «Екологія. Біологічні науки». Вип.7 (63). С. 99-108.

5. Безсмертнюк Т. П. Туристсько-рекреаційне використання природно-заповідного фонду Північно-Західної України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук. Київ, 2017. 242 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/560/dis_Bezsmertniuk%20T.P..pdf

6. Варвянська С. Зелений туризм поблизу Диканьки: Як розвиваються гоголівські місця Полтавщини. 13.07.2021. URL: <https://www.kyiv-dialogue.org/uk/novini/newsreader/zelenij-turizm-poblizu-dikanki-jak-rozvivajutsja-gogolivski-miscja-poltavschini.html>

7. Віндюк А. В., Гурова Д. Д., Корнієнко О. М. Рекреалогія та курортна справа: Навчальний посібник для студентів спеціальностей «Готельно-ресторанна справа», «Туризм». Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022.

268 с. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd9179e1-7a49-4997-a9f2-a4850183849f/content#page=4.70>

8. Віртуальні тури музеями Полтавщини. URL: <https://www.waivio.com/@ua-ethnology/virtualni-turi-muzeyami-poltavshini>

9. Впорядкування лісів рекреаційно-оздоровчого призначення: навч. посібник : у 3-х ч. Ч. 1. Теоретичні засади рекреаційної діяльності / М.М.Тимошенко, В. А. Мостепанюк; за ред. к. с.-г. н., доц. В. А. Мостепанюка. Житомир: 2022. 214 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/45373/1/1.pdf>

10. Гальченко Н. Флористичне та ценотичне різноманіття регіонального ландшафтного парку “Кременчуцькі плавні” і його соціологічне значення. Автореферат дисертації. Київ. 2004. 22 с. URL: <https://geobot.org.ua/files/publication/126/galchenko.pdf>

11. Гапоненко Г., Лістратенко Д., Євтушенко О., Шамара І. Екологізація туристичної діяльності як фактор сталого розвитку регіонів України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2023. № 18. С. 52–62. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-06>

12. Гетьман В. І. Про надання платних послуг установами природнозаповідного фонду. *Рідна природа*. 2001. № 5. С. 10–14.

13. Гетьман В.І., Мовчан М.М Функціональне зонування територій національних природних парків світу та України. *Екологічні науки*. 2020. № 6(33). С. 153-159. DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2020.eco.6-33.23> URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2020/6/25.pdf>

14. Голік Ю.С., Смоляр Н.О., Остапенко П.О., Чепурко Ю.В. Особливості розподілу територій і об’єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України. *Екологічні науки*. № 6(39). С. 171 – 177. DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.6-39.29>

15. Державне агентство розвитку туризму України.
URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
16. Диканський історико-краєзнавчий музей ім. Д.М. Гармаша.
URL: <https://dikankamuseum.wixsite.com/museum/zapovidni-zoni-rlp-dikanskij>
17. Екологічний паспорт Полтавської області (2024 рік).
Департамент екології та природних ресурсів Полтавської ОВА. 264 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hA0tkuHipS-mzbeBsbB7VEXBapGY72FM/view>
18. Економічне забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/ekonomichne-zabezpechennia-orhanizatsii-i-funktsionuvannia-pryrodo-zapovidnoho-fondu/>
19. Зозуля О. РЛП “Гадяцький” пропагує туризм. *Базар Медіа в Україні*. URL: <https://surl.li/sapusx>
20. Кукурудза С. І. Регіональні ландшафтні парки як ефективний засіб збереження біотичного різноманіття та культурно-історичної спадщини. *Наук. зап. Терноп. пед. ун-ту. ім. В. Гнатюка*. Сер. геогр. 2004. № 2 (Ч. 2). С. 241–246.
21. Ліпошко О. Орхідеї, гадюки і Зміїна гора: які секрети природи дізнались кременчуцькі туристи. *Кременчуцька газета*. 15.04.2025. <https://kg.ua/news/orhideyi-gadyuki-i-zmiyina-gora-neymovirna-mandrivka-kremenchuckih-turistiv>
22. Мандри островами регіонального ландшафтного парку «Кременчуцькі плавні» - Полтавська обласна військова адміністрація. 02.02.2025. URL: <https://info.poda.gov.ua/news/210118>
23. Машіка Г.В., Лендел В. В. Природоохоронні території як головний елемент розвитку туристсько-рекреаційного використання. *Економіка та суспільство*. Мукачєво, 2016. №2. С. 452-458. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33586>

24. Машіка Г.В., Пологовська Ю.Ю., Бикова М.Д. Сучасні тенденції розвитку екологічного туризму в Україні в умовах пандемії Covid-19. *Екологічні науки*. 2021. № 2(35). DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.2-35.26>
25. Мельник І. Л., Антоненко І.Я. Вогулкіна Д.В. Практики сталого розвитку туризму у регіональному вимірі. Development of productive potential and regional economy. 2024. № 13. С.105–111. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.4\(95\).3613](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.4(95).3613)
26. Миронов Ю.Б. Інноваційна парадигма управління сталим розвитком туризму на природоохоронних територіях. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі. 2025. №12. С.49–56.
27. Міщенко О. В. Теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. №3. С. 155 – 160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9577/1/Mishchenko.pdf>
28. Міщенко О., Черчик Л. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 164 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25397/1/Mishchenko_Olena.pdf
29. Мурдза Я. На заповідні парки Полтавщини хочуть закласти 28 мільйонів гривень. ЗМІСТ. 13.12.2023. URL: <https://zmist.pl.ua/news/na-zapovidni-parky-poltavshhyny-hochut-zaklasty-28-miljoniv-gryven>
30. Оніпко Т. В., Петренко І. М. Туристичний кластер «Гоголівські місця Полтавщини». URL: <https://surl.li/ofshbr>
31. Опанасюк Н. А., Охріменко А. Г. Державне регулювання туризму в Україні: правові форми, засоби та моделі. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Луцьк, 2018. С. 17–37.

32. Павленко С. У Кременчуці відкрили першу в громаді екостежку - тут є навіть крокодили. *Кременчуцька газета*. 5.11.2024. URL: <https://kg.ua/news/u-kremenchuci-vidkrili-pershу-v-gromadi-ekostezhku-tut-ie-navit-krokodili>

33. Пам'ятки — Диканський район
https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/400865-dykanskyi-raion.htm

34. Перелік платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду | Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/1067889>

35. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 26 липня 2022 року № 256. URL: <https://dnistercanyon.pp.ua/index.php/uk/administration/regulatory-framework/85-polozhennia-pro-rekreatsiinu-diialnist-u-mezhakh-terytorii-ta-ob-iektiv-prirodno-zapovidnoho-fondu-ukrainy>

36. Попельнюх В. В. Зонування території регіонального ландшафтного парку «Гадяцький». *Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: Астроя, 2012. С. 144-145. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11894>

37. Послуги установ природно-заповідного фонду: перелік розширено. ТОВ «Видавнича група" АС " ibuhgalter.net. URL: <https://ibuhgalter.net/news/11784>

38. Постанова від 24.07.2015 по справі № 820/6362/15 Харківський окружний адміністративний суд. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/47708780>

39. Почерніна Н. В., Петрова Н. О., Чіп Л. О. Організаційно-правові засади впровадження інноваційних моделей сталого туризму в процесі

посткризового відновлення регіонів: компаративний аналіз української та європейської практики. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск № 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-31>

40. Практики Полтавщини: міжмуніципальне співробітництво. *Місьцеве самоврядування*. 2020. № 2. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/february/issue-2/article-107004.html?srsltid=AfmBOorAhtd4PByQ47kONV5XPI3YzIShuxlJgvQpWSH0L75ajpBg3mMx>

41. Природно-заповідний фонд Полтавської області в розрізі територіальних громад / Портал «Природа України». URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-16.html>

42. Про виконання Програми фінансування комунальних установ природно-заповідного фонду Полтавської обласної ради на 2019 – 2023 роки. URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/15_23.pdf

43. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 року № 2457-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

44. Прогалини у законодавстві, які заважають збільшенню площі природно заповідного фонду, та як їх виправити : Аналітичний документ. Петро Тестов, Олексій Василюк (ГО «Українська природоохоронна група»). URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/probleny-zapovidannia-ta-rishennia.pdf>

45. Програма фінансування комунальних установ природно-заповідного фонду Полтавської обласної ради на 2024 – 2028 роки. Рішення пленарного засідання двадцять восьмої позачергової сесії обласної ради восьмого скликання 22.12.2023 № 737. URL: <https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/737.pdf>

46. Проект організації території регіонального ландшафтного парку «Диканський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. Розробник: ТОВ «Нова Екологія». 2021. 289 с. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/ngsbvige/proect_dik30112021d.pdf

47. Проект організації території регіонального ландшафтного парку «Кременчуцькі плавні», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. Полтавська обласна рада. 2021. https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/21_10.pdf

48. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022 – 2027 роки («Довкілля - 2027»). Полтава, 2021. 138 с. URL: https://eko.adm-pl.gov.ua/rishennya_412.pdf

49. Регіональний ландшафтний парк "Міжрічинський". URL: <https://tamtour.com.ua/rehionalnyi-landshaftnyi-park-mizhrichynskiy>

50. Регіональний ландшафтний парк «Кагамлицький». URL: <https://kremenchukwalks.blogspot.com/2024/09/>

51. Регіональний ландшафтний парк «Краматорський», "Візит центр". URL: <https://www.shukach.com/uk/node/33186>

52. Регіональний ландшафтний парк «Кременчуцькі плавні». <https://discover.ua/locations/regionalnij-landsaftnij-park-kremencucki-plavni>

53. Регіональні ландшафтні парки як категорія ПЗФ України, історія створення та сучасний стан. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F%20%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%8E%D0%BA/other/1_ekcziya_14_regional_ni_landshaftni_parki_yak_kategoriya_pzf_ukrayini.pdf

54. Режим охорони та використання території регіонального ландшафтного парку "Диканський". URL:

<https://dykanka.wixsite.com/landpark/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>

55. РЛП "Нижньоворсклянський". Державна екологічна інспекція Центрального округу. 22.04.2020. <https://centrreg.dei.gov.ua/post/217>

56. Розроблення регіональної схеми формування екологічної мережі Полтавської області. Київ-Полтава, 2021. 103 с. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/jqglwsbx/proect_mereg07122021d.pdf

57. Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Природничо-географічне моделювання як аналітично-технологічний інструмент сучасної ландшафтної екології. *Landscape Science*. 2022. №. 2 (2). С. 84-101.

58. Смоляр Н. О., Ханнанова О. Р. Концепція розвитку територіальної структури регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» (Україна). *Біологія та екологія*. 2016. Т. 2, № 1. С. 38-45. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7755>.

59. Смоляр Н. РЛП «Нижньоворсклянський» приймав міжнародну конференцію. Тижневик ЕХО. 2015. <https://exo.in.ua/news/31059>

60. Соцький С. Проблема відновлення палацу Кочубеєв у смт. Диканька Полтавської області. Збірник наукових праць "Місія музею ХХІ століття". Полтава, 2019. С. 265 – 268. <https://www.calameo.com/read/006118183a0a87317d8ca>

61. Стратегія розвитку Диканської територіальної громади до 2027 року. Рішення шістдесят сьомої позачергової сесії Диканської селищної ради восьмого скликання від 26 липня 2025 № 1. 250 с. URL: <https://dykanka-gromada.gov.ua/storage/documents/attachments/20da006c62e070c9a34f634b73fae17c.pdf>

62. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>

63. Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/34001/1/geografiya.pdf>
64. Туристична Диканщина запрошує. URL: <https://dikanka-turism.wixsite.com/turism>
65. У Кременчуці невідомі вкрали інформаційні стенди на екологічній стежці у Крюкові. *Кременчуцький ТелеграфЪ*. 7.04.2025. URL: <https://www.telegraf.in.ua/accidents/10138520-u-kremenchuci-nevidomi-vkrali-informacijni-stendi-na-ekologichnij-stezhci-u-krjukovi.html>
66. У Полтаві відбулася науково-практична конференція про стан та перспективи розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України. URL: <https://poda.gov.ua/news/221912>
67. Фоменко Н. Рекреалогія як науковий напрямок. *Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки*. 2009. № 2. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20966/1/003Fomenko.pdf>
68. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
69. Ханнанова О. Р. Біоморфологічна структура флори регіонального ландшафтного парку «Гадяцький». *Вісник проблем біології і медицини*. 2015. Вип. 4, Том 2 (125). С. 95 – 98.
70. Худоба В.В., Теліш П.С. Особливості розвитку ландшафтних парків на прикордонних територіях (на матеріалах Люблінського воєводства і Львівської області). *Природа Західного Полісся та прилеглих територій* : зб. наук. пр. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. №12. С. 62-69. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0fd8b28-3c19-4950-924b-d3eeb3173edc/content>
71. Царик П., Царик Л. Регіональний ландшафтний парк «Дністер» у територіальній рекреаційній системі Поділля. *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2022. Серія: Географія, 52(1). С. 136–142. URL: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.17>

72. Чайковська А. Екологічні проблеми Полтавщини на третій рік великої війни. *ЗМІСТ*. 28.05.2025. <https://zmist.pl.ua/publications/ekologichni-problemy-poltavshhyny-na-tretij-rik-velykoyi-vijny#&gid=1&pid=1>

73. Шлапак А.В., Грицюк Ю.І. Планування рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2005. Вип. 15.2. С. 148-156.

74. Шовкун Т. М., Зінченко В. М., Мирон І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в національних природних парках східного Полісся. *Український журнал природничих наук*. 2022. № 2. С. 118 – 125. DOI: <https://doi.org/10.32782/naturaljournal.2.2023.118-125>

75. Ялівщина у Чернігові: подальша доля. URL: <https://chernihivregion.travel/blog/alivsina-u-cernigovi-podalsa-dola>

76. Brand Values Regional natural park. URL: <https://www.pnr-perigord-limousin.fr/en/park-actions/short-circuits/brand-values-%E2%80%8B%E2%80%8Bregional-natural-park/>

77. EU tourism strategy. URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14739-EU-tourism-strategy_en

78. G. de Hartingh-Boca. Tourism in the protected areas of France. URL: <https://www.fao.org/4/v2900e/v2900e0a.htm>

79. Infrastructure grants. House of Europe URL: <https://houseofeurope.org.ua/en/grant/infrastructure-grants>

80. Living Landscapes Europe`s Nature, Regional, and Landscape Parks –model regions for the sustainable development of rural areas. Bonn, June

2017. 174 p. URL: https://www.europarc.org/wp-content/uploads/2018/02/Book_living-landscapes.pdf
81. OECD. Tourism Trends and Policies: report. 2022. URL: DOI: <https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>
82. OECD. Tourism Trends and Policies: report. 2024. URL: DOI: <https://doi.org/10.1787/80885d8b-en>
83. Parki krajobrazowe. URL: <https://parkikrajobrazowe.pl/pk/>
84. Petrova M., Sushchenko O., Dekhtyar N., Shalbayeva Sh. The Prospects of Sustainable Development of Destroyed Tourism Areas Using Virtual Technologies. Sustainability 2025. 17(7). C. 3016. URL: DOI: <https://doi.org/10.3390/su17073016>
85. Regional Natural Park. URL: <https://gisetudestouristiques.fr/en/encyclopedie/regional-natural-park/>
86. Sustainable EU Tourism – Shaping the Tourism of Tomorrow. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism/sustainable-eu-tourism-shaping-tourism-tomorrow_en?utm_source=chatgpt.com
87. The International Ecotourism Society (TIES). URL: <https://ecotourism.org/>
88. Yermachenko V., Melnychenko S., Sidak M., Dupliak T., Losytka T.. Sustainable tourism in the post-war reconstruction of territorial communities in Ukraine. Access to science, business, innovation in the digital economy. 2024. № 5(1). C. 34-57. URL: DOI: [https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1\(3\)](https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1(3))
89. Zadania i cele Zespołu Parków. URL: <https://www.pk.kielce.pl/zespol-parkow/forma-dzialalnosci/zadania-i-cele-zespolu-parkow/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Бюджет Програми фінансування комунальних установ природно-заповідного фонду Полтавської обласної ради на 2024 – 2028 роки [45]

Очікувані джерела фінансування	Строки реалізації Програми					Частка від загального обсягу фінансування, %
	2024 рік	2025 рік	2026 рік	2027 рік	2028 рік	
КУ ПЗФ РЛП «Диканський» Полтавської обласної ради						
Обсяг коштів, усього у тому числі:	2 210,00	2 300,00	2 360,00	2 431,21	2 456,36	100%
державний бюджет	0	0	0	0	0	0
обласний бюджет (загальний фонд)	2 060,00	2 100,00	2 160,00	2 181,21	2 206,36	91,1%
місцеві бюджети (районні, міські, селищні, сільські)	0	0	0	0	0	0
інші джерела (власні надходження)	150,00	200,00	200,00	250,00	250,00	8,9%
КУ ПЗФ РЛП «Кременчуцькі плавні» Полтавської обласної ради						
Обсяг коштів, усього у тому числі:	1 787,90	1 868,90	1 944,00	2 134,31	2 190,42	100%
державний бюджет	0	0	0	0	0	0
обласний бюджет (загальний фонд)	1 767,90	1 838,90	1 904,00	2 084,31	2 115,42	97,8%
місцеві бюджети (районні, міські, селищні, сільські)	0	0	0	0	0	0
інші джерела (власні надходження)	20,00	30,00	40,00	50,00	75,00	2,2%

Рис. Б.1. Рекламний буклет екотуру РЛП «Диканський» (сторінка 1)

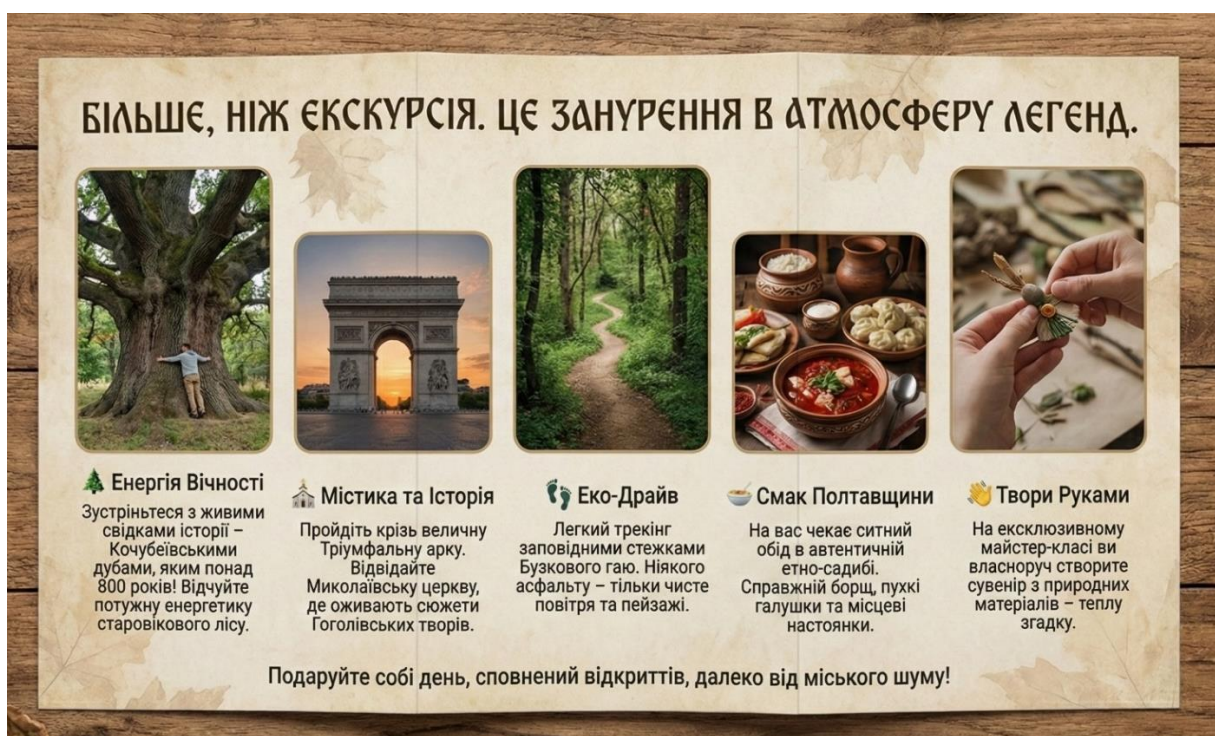

Рис. Б.2. Рекламний буклет екотуру РЛП «Диканський» (сторінка 2)